AZ ARAB NÉPGYÓGYÁSZAT FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

Doktori értekezés

Irta:

Shihab Ahmed Hamza
Okl. gyógyszerész

Készült:

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem
Egyetemi gyógyszertár
Gyógyszerügyi Szervezési Intézetében
Igazgató: Prof.Dr. Zalai Károly egyetemi tanár

Budapest
1992.

تطـــور الطب العصبي العـــربي

اطروحة دكتوراه

كتبها :

شهاب احمـــد حمـــزة

قدمت الى :

جامعة سويز للعلوم الطبية
كلية الصيدلة
معهد تنظيم شؤون الصيدلة

المدير : البروفسور الدكتور كارل زالايي

بودابست
١٩٩٢

TARTALOM

Bevezetés.....1

I/1. A népi orvoslás gyüjtött anyagának osztályozása.....3

2. "Az ősember patikája".....6

II/1. Az egyiptomi orvoslás.....12

2. Indiai és kinai gyógymódok.....23

3. Görög orvoslás.....32

4. A római orvoslás.....39

5. A középkor.....42

/a Arab orvoslás kiemelkedő eredményei.....44

6. Népgyógyászat, paramedicina és orvosi therápia XX. századi együttélése.....55

III. Gyógynövények.....62

/1. Az arab országokban leggyakrabban használt gyógynövények.....63

/2. A kuruzslásban és a babonák alapján használatos növények.....67

A disszertáció összefoglalása.....69

Irodalomjegyzék.....73

Köszönetnyilvánitás

Bevezetés

A disszertáció témaválasztása és célja

A disszertációm az arab népgyógyászat fejlődését mutatja be a szakirodalomból gyűjtött és időrendi sorrendbe állitott tények alapján.

Munkám során igyekeztem a természetes gyógymódokról átfogó képet adni, melyhez eredeti arab forrásokat /Avicenna, El Rázi, Elsamarrai, Abuseid, Dr. Amin könyveit/ használtam fel, kutatással /interjuval/ adatokat gyüjtöttem.

Disszertációs munkám célja volt, hogy irodalmi, történeti és népgyűjtési adatok alapján bemutassam a népgyógyászatnak az emberek gondolatvilágában elfoglalt helyét az őskortól napjainkig, különös tekintettel Egyiptom, Babilon, az Arab birodalom és az Asszirok népgyógyászati hagyományaira.

A történeti áttekintésben a gyógyítás körülményeire is szeretnék kitérni. Hogyan fejlődött az orvosok tudása, patikák, korházak kialakulása, hogyan változott a beteg és a gyógyító kapcsolata.

A gyógyító szerek közül napjainkban egyre nagyobb sze-

repet kapnak a gyógynövények, természetes hatóanyagok. A gyógyszerkutatásban is központi helyet foglal el a növényi alapanyagú gyógyszerek hatóanyagkutatása.

بسم الله الرحمن الرحيم

اقـــرأ باسـم ربـك الذى خـلق
خلق الإنسان من عـــلق
اقـرأ وربك الأكـــرم
الذى علم بالقـــلم
علم الأنـسان ما لم يعلم ٠

"Olvass, Urad nevében, aki
vérrögből alkotott
És aki az írás segítségével
megismertette veled a tudást."
/részlet a Koránból/

I. FEJEZET

I/1. A népi orvoslás gyűjtött anyagának osztályozása

A népi orvoslás kutatói az adatanyag gyűjtése során szembetalálják magukat azzal a problémával, hogyan csoportosítsák anyagukat. Mindenki a saját szempontjai szerint kisérelte meg az osztályozást. Volt aki "hiedelem világ"-ként vette elsősorban tudomásul a népi orvoslást és így próbálta meg osztályozni, volt aki inkább az ún. "racionális", tapasztalati részét dolgozta fel, praktikus orvosi szempontok szerint.
Egyensúlyi helyzetet kell teremteni, találni a két pólus között.

Igyekeztem nem egyoldalú néprajzi vagy orvosi szempontok szerint, hanem többoldalú, orvos- és kultúratörténeti, egyéni lélektani és társadalomlélektani-néplélektani, szociológiai, deontológiai, folklorisztikus, elméleti és gyakorlati orvostudományi szempontok szerint osztályozni a népi orvoslás gyűjtött anyagát.

A népi orvoslás anyag rendszerezése:

I/ Történeti /orvos- és kultúrtörténeti/ szempont:

a/ pneuma-tan /orvostudományi irányzat az ókori Rómában, amely a levegőből a testbe jutó és ott át-

alakuló "pneumának" /lehelet/ tulajdonítja döntő mértékben az élettani és kórtani jelenségeket./

b/ humorális patológia /Hippokratésztől eredő kórtani felfogás, amely szerint a szervezetben keringő nedvek - vér, nyák, epe, nyirok - egyensúly határozza meg az egészségi állapotot; a nedvek hibás keveredése /dyscrasia/ okozza a betegségeket. Látszólagos "természetessége" folytán a humoralpathológia a népi gyógyászatban ma is él./

c/ solidáris patológia /az az orvosi elmélet, mely az összes betegségek alapjait a test szilárd alkotórészei kóros megváltozásában kereste./

II/ Néplélektani szempont: a kollektív tudattalan és a népi orvoslás szimbólumrendszere.
/Nagyon fontos a népi orvoslás gyűjtésanyagának olyan csoportosítása, hogy szimbólum- /és rítus-/ rendszerét feltérképezzük./

III/ Személyiséglélektani /és deontológiai/ szempont:
a gyógyító ember személyiségének, személyiségstruktúrájának és "personá"-jának /ezen belül tudásának/ somato- és pszichoterápiás módszereinek kutatása,
a gyűjtött anyag rendszerezése.

a/ A "tudósok" tipológiája /népi specialisták/

b/ A "tudósok" élettörténete

c/ Gyógyító módszerének filozófiai alapja.

IV. Szociológiai /kommunikáció-kutatási/ szempont:

a/ Gyógyító ember és a nép /beteg/ viszonya

b/ Javas és orvos viszonya

c/ Orvos és nép viszonya

d/ Népi orvoslás és orvostudomány viszonya

V. Orvostudományi szempontból:

Az egészség és annak megőrzése, betegségek és gyógyításuk /prevenció és terápia/

a/ Népi anatómia és alkattan.

b/ Népi élettan és kórélettan.

c/ Népi kóroktan.

d/ Népi tünettan.

e/ Betegségek és gyógyításuk.

f/ Népi gyógyszertan.

I/2. "Az ősember patikája"

Nehéz úgy látni a primitív ember világát, ahogy ő látta. Szemléletének némi nyoma maradt a barlangfestményeken és sokat tudhatunk meg, ha a mai primitív társadalmakban dívó szokásokat tanulmányozzuk. Lényeges dolog, hogy a hasonló életmódú primitív közösségek - bár térben és időben távol vannak egymástól - gyógyászati problémáikat feltűnően hasonló módon oldják meg.
Az állatokhoz hasonlóan, természetes védekezéssel, ösztönösen kereste a gyógyulást. Könnyen lehetséges, hogy az ember az állatokat figyelve jött rá bizonyos füvek gyógyító hatására.

Ősanyáink, akik türelmesen gyűjtögették a vadvirágokat és füveket, a nedvükből fájdalomcsillapítókat, izgatószereket, hashajtókat és altatókat pároltak, kincset gyűjtöttek minden kor gyermekének.
Manapság ópiumot, kokaint, efedrint, a hashajtó hatású kaszkarát, digitáliszt, ipekakuánát és számos más gyógyszert használunk. /28;2/

Mivel a primitív népeknél annyira el van terjedve a hit, hogy a betegség szorosan összefügg a gonosz szellemekkel, a mélyen gyökerező babonák tekintetbevétele nélkül a modern gyógykezelés semmiféle formáját sem lehet közöttük sikeresen megvalósítani.

Az ősember a betegségek okát önmagán kívül kereste. A természetfeletti dolgokra vonatkozó hiedelmeit szertartásokban juttatta kifejezésre. Úgy vélte, hogy vallási ceremóniával valóban befolyásolni tudja a külvilágot. Ez a hiedelme nemzedékeken át megmaradt, és a vallásos elem szerves része lett minden tevékenységnek, különösen a betegek kezelésének. A jól bevált hagyományok a szent totemekben és szigorú tabukban testesültek meg. A világ sok helyén az emberek még ma is rettegnek a "szemmel veréstől", amely betegségekkel és halállal súlythatja őket.

A betegségek tényleges kezelési módja nyilvánvalónak tűnt számára. A gyógyító gyakorlat fő célja a betegségeket okozó szellemek felidézése volt, hogy azok az ember saját varázslóinak bűvkörébe kerülhessenek.

A varázsló-orvos;

Ebben az irracionális felfogásban a vallás, a gyógyászat és a mágia teljesen egybefonódott. A primitív ember gondolkodása, az egész életen átható hagyományos szokások eredményeképpen, kedvező talaj a varázsló-orvos szuggesztiójának és hipnotizálásának befogadására. Az emberek hittek az élettelen tárgyak hatalmában, gyógyító erejében. A primitív orvoslásban nincs világos választóvonal a mágikus és az ésszerű kezelés között. Míg a beteg és az orvos egyaránt az hiszi, hogy a gonosz szellemeket a szószoros értelmében kinyomja, a fájdalom és a kín a szak-

szerű masszázs következtében tényleg megszünik.
A hiten alapuló gyógyítás hatásos módja a betegség átvitele egy élettelen tárgyra; a furcsa faragott babák és szobrocskák, amelyek számunkra pusztán játékszereknek tűnnek, valójában a varázsló felszerelésének fontos kellékei, és komoly pszichológiai értékük van. /1. kép/
A primitív orvoslásban használt furcsa és groteszk álarcok célja ijesztés és a betegséget hozó démonok elől való elrejtőzés. Mai primitív népek hasontó okból befestik bőrüket.

A test és a lélek kölcsönhatása ősidők óta foglalkoztatta a gyógyító embert, és a varázsló- orvos költői őrületében és a modern ideggyógyász tudományosan megalapozott hipnotikus gyógykezelésében egyaránt meg van az intuició és a felismerés összekötő kapcsa. Korunkban a szemölcs tényleg eltűnik a szuggesztió hatására, a reumatikus fájdalom valóban reagál a vörös flanelre. Nálunk Irakban még él az a népszokás, hogy a bárányhimlős gyerekeket piros szinű ruhába öltöztetik. A piros szín hatására a kiütések egy-két nap alatt eltünnek.

A primitív ember életmódjának és létfenntartási harcának igen nagy befolyása volt az előforduló balesetek és betegségek jellegére.
A legrégibb gyógyult csonttörés, amelyről tudomásunk van, egy hüllőé. Ez évmilliókkal ezelőtt történt. Az emberek

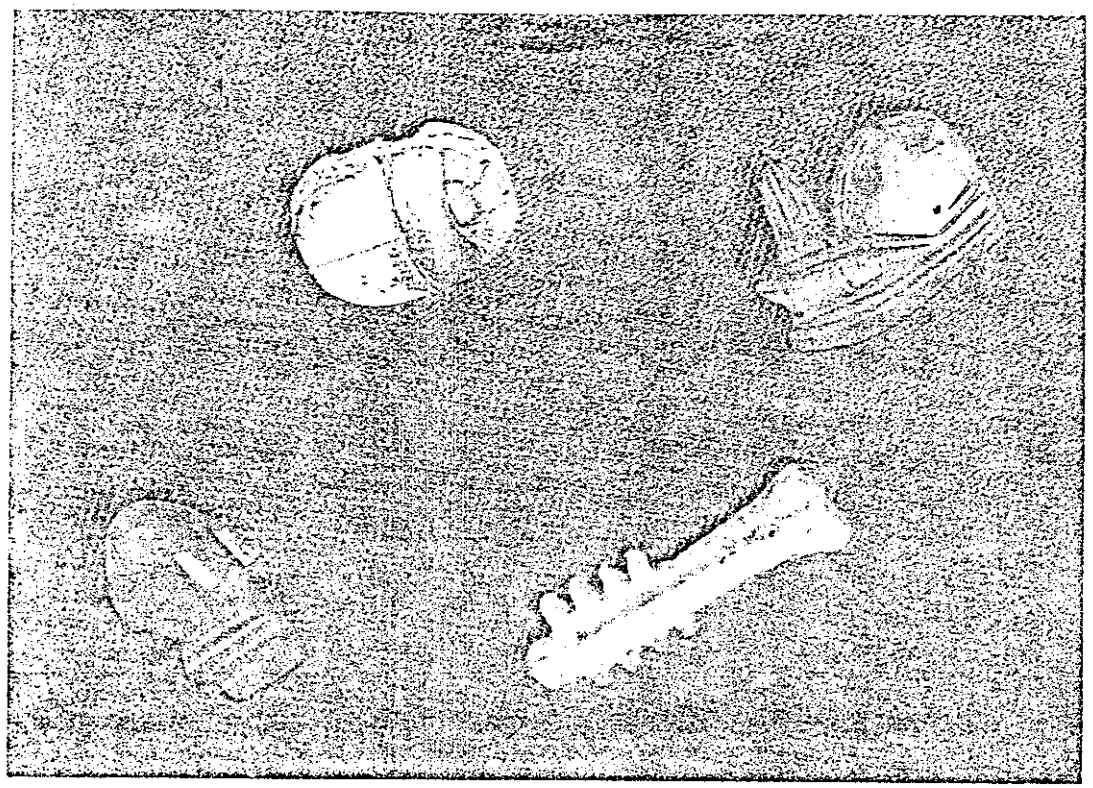

1. kép

Az Ebers-papyrus i.e. 1500 tájáról.
Az egészségvédő amulettek jól tükrözik az empíria és a mágikus orvoslás egyidejű érvényesülését. Kígyóharapás és szemmel verés ellen a karneolból faragott Hórus-szem, és az ibisz madár szívét jelképező amulett; a kék fajanszból készült "gerinc" és a csontból faragott skarabeusz mind a betegségek elleni "védekezésre" szolgáltak.

embertársai iránti brutalitása kezdetben a földért való versengésből és a vetélkedő törzsek érdekösszeütközéséből fakadtak.

A sötét, nyirkos barlangok voltak az első "lakások", az ilyen nedves lakások okozták az ősrégi reumatikus bántalmakat. Külön nevet is adtak neki: "barlangi köszvény".

A lágyrészek hiányában nehezen tudjuk milyen betegségekben szenvedhetett a primitív ember. A ragályos betegségek gyakoriak lehettek, nagyon régi köveken találtak baktériumokat, és a szén mikroszkópikus vizsgálata különféle baktériumokat derített fel a halak és hüllők megkövesedett maradványaiban.

Az ősember táplálkozása szintén összefüggött a betegségeivel. Például az északi országokban, ahol a táplálék időnként igen szűkös volt és kevés volt a napfény, történelem előtti angolkóros csontokra bukkantak. Fogbetegségek is jelen voltak, fogínysorvadás és fogkő.

Az ember gyógyító szakértelmének történetét a történelem előtti leletekből olvashatjuk ki. Abból ahogy a törés gyógyult, világosan kitűnik, milyen ésszerűen illesztették össze a sérült részt, s így ügyesen elkerülték a nagyfokú csontrövidülés elnyomorító hatását.
A történelem előtti időkben sűrűn előfordult a "lékelésnek" nevezett híres koponyaoperáció. Nagy szakértelemmel kerülték el, hogy az agy megsérüljön; a sebet füvekkel

és növényi olajokkal kezelték. Ilyen súlyos operációkhoz valószínüleg végső eszközként folyamodtak olyan betegségek esetén, mint az epilepszia, állandó fejfájás, elmezavar és vakság esetén. Ha a ráolvasás és a varázslás csődöt mondott, kis lyukat vágtak a koponyán, hogy a démon azon távozhasson.

Igen ügyes műtéti eljárásokat alkalmaztak, például nyílt hassebet kagylóhéjjal fedtek be, a sebeket izzó lándzsaheggyel égették ki, s gyakran használtak tövist és rostfonalat a bevarráshoz.

Általános kezelési mód volt a köpölyözés. Megfigyelték ugyanis, hogy a természetes vérveszteség, például orrvérzés vagy menstruáció után a rosszullétet megkönnyebbülés érzése váltotta fel. Ez az egyszerű megfigyelés összekapcsolódott azzal a hiedelemmel, hogy a szervezetből a vérrel együtt eltávozik a bajt hozó démon.

Az embernek, hogy a közösségi életben a súlyos fertőzéseket elkerülhesse, egyszerű óvintézkedéseket kellett tennie. Hulladék, emberi és állati ürülék elásása, víz óvása szennyeződéstől. Halottakat elföldelni, a temetőhelyeket a közösségtől távolhelyezni. Ezeket az ésszerű eljárásokat a primitív ember mágiába vetett hite sugallta. Például az ürülékét azért földelte el, hogy ahhoz, ami neki magának része volt, ellenségei ne férhessenek hozzá, mert közvetve bajt hozhatnak rá.

A primitív népeknél számos helyes megelőző módszer öröklődött. Például egy igen elterjerd súlyos betegség, a feketehimlő esetében bizonyíték van arra, hogy egymástól óriási távolságra élő népek - a hinduk, a perzsák, a kinaiak - sokezer évvel ezelőtt az oltás egy formáját alkalmazták. Az észak- és közép-afrikai törzseknél ma is ugyanolyan módon végzik ezt a műveletet. A varázsló kis sebet ejt az előzetes védelmet kereső ember karján, s feketehimlős betegek váladékából bedörzsöl egy keveset a sebbe. Ezt a szokásos imák és varázsigék kórusa kiséri. Az értelmes orvoslás e képének másik oldala a groteszk feketehimlő kultusz, amelyet Saponónak, a feketehimlő istenének papjai irányítottak. Ez a kultusz még ma is virul.

A primitív ember a gyógyítás művészetében nem érhetett el nagyobb haladást, mivel idejének és erejének javát kimerítette a harc a táplálékért és a védekezés a környezet veszélyei ellen. Nem voltak tudományos hagyományai, mivel képtelen volt a betegségek valódi okait kideríteni, babonák, tévhitek, elméletek bonyolult szövevényét szőtte és ezekre alapozta a gyógyítás gyakorlatát.

II. FEJEZET

II/ 1. Az egyiptomi orvoslás

Síremlékek és az írás története; Egyiptom, ahol csaknem teljesen ép sírok és írott emlékek sokasága maradt fenn, lebilincselő képet hagyott az emberiségre, a bronzkori civilizáció életéről és kultúrájáról. Az ókori Egyiptomhoz kell fordulnunk, ha meg akarjuk tudni, hogyan küzdött az ember az egészségéért abban az időben, amikor először épített városokat és alkotott birodalmakat.
Egyik nagy vívmányuk a papyrus használata volt. Sok más mellett orvosi értekezések és varázsitalok receptjei szerepeltek a papyrusokon.
Néhány lelet a jól bevált és elismert gyógynövényekről és hatóanyagaikról:

Egyiptomban talált lelet;

Khellin az "Ammi visnaga" nevű növényből származó hatóanyag, amely vesekő ellen hatásos, a Ca követ összetöri, vizelet hajtó és tágítja a húgyvezetéket.

Kinából származó lelet szerint:

"Ephedra cinica"-ból kivonták az ephedrin nevű gyógyszert, melyet az aszthma gyógyítására a mai napig is használnak.

Indiai leletből kitűnik, hogy

a "rauwolfia" gyökérből nyerték a reserpine hatóanyagot, amelyet a vérnyomás csökkentésére használnak ma is. /1;3;28;34/

Amig azonban a tizenkilencedik század végén fel nem fedezték a sebészeti eljárásokat leíró Edwin Smith Papyrust, addig csak egy tömeg vallási varázsformuláról tudunk, amelyek orvosi ismeretekről nem tanuskodtak. Szentélyek falában és temetőkben talált kőre, bőrre és papyrusra írt orvosi megfigyeléseket i.e. 3000-ből is találtak már.

1/ Az első az "Egyptian papyrus" a legfontosabb betegségek diagnózisa és gyógyításának leírása.

2/ A legjelentősebb leírás az "Ebers papyrus". I.e. 1550-ben készült I. Amnehteb király idejében. G. Ebers német tudós fedezte fel 1862-ben, régi Théba város temetőjében. Ma a lipcsei múzeumban található. Ez az írás 877 receptet tartalmaz és azon belül is a gyógynövények és illóolajok leírását. Legfontosabb anyagok: papaverin, hagyma, keserűanyagok. /28/

3/ A "Herst papyrus"-t Der Al Balasy-ban találták 1899-ben, I. Amnehteb király idejéből. 260 receptet tartalmaz, melyet a New Yorki egyetemen találhatunk.

4/ "Berlini papyrus", mely II. Ramses idejéből való és Gyzah-ban találták. 240 népgyógyászati receptet tartalmaz. Gyomor, bél, mirigy, tüdő, szív, nőgyógyászati problémák, kopaszság és a sebek gyógyítására. /1/

5/ Babilónban i.e. 626-688 között készült orvosi leírásokra bukkantak. A betegségek és azok kezelésére alkalmas gyógynövények ismertetését tartalmazzák.

6/ Ugyan ebből az időből, hasonló leleteket találtak Asszíriában. Ebben az időben született meg Hamurabbi 9 pontot tartalmazó törvénye az orvoslásról. Az orvosokról írja, hogy középrétegből származtak, tanulmányaikat több éven keresztül végezték az iskolában, az orvoslás mellet a főbb tudományokban is jártasnak kellett lenniük, utána kötelező gyakorlati évet kellet eltölteniük egy gyakorló orvos mellett. Az orvosok nagy megbecsülésnek örvendtek, de a hibás gyógyító eljárásokat keményen büntették, előfordult még a halál büntetés is. /3;4;28;39/

Prof. R. Labat az i.e. 8-5 századi orvosi feljegyzésekből egy gyűjteményt állított össze:

Diagnosztizálni tudták az epilepsziát, veseköve t, sárgaságot. A gyógyításhoz kenőcsöket, kúpokat, injekciót, gyógynövényeket is használtak. Egy recept a gyűjteményből, ami húgyhajtó és

fájdalomcsillapító:

Papaver Somniferum termését sörrel keverve megitatják a beteggel. Ez után keserű anyagot összedörzsölnek olajjal, amit egy bronz cső segítségével a húgyvezetékbe juttatnak, majd a beteget ismét megitatják egy Papaver Rhoeas és sör keverékével. /3;39/

A társadalom egyre sokrétűbb és bonyolultabb lett, számos új probléma merült fel, s ezeket csak ésszerű tudományos módszerek segítségével lehetett megoldani. Csillagászati tanulmányok, mértan fejlesztése, mértékek szabványosítása, az érték általános jelképe a pénz lett. Így történt, hogy a népből kiemelkedtek a papok, az asztronómusok, az építészek, az orvosok és a közigazgatás vezetői. Segédeszközre volt szükségük, s ebből a célból kifejlesztették az írott nyelvet. Az imák és varázsigék szükségességét nem vonták kétségbe, de felismerték, az épület nem fog megállni, ha a számítások és mérések hibásak. /32/

A mágia és a miszticizmus, amely régebben az ember világnézetét meghatározta, az egyiptomi korszakban szigorú vallási dogmává alakult át, s azt a gyakorlati célt szolgálta, hogy az államot egységes központi kormány hatalmában tartsa. Az emberek sorsát az istenek jóindula-

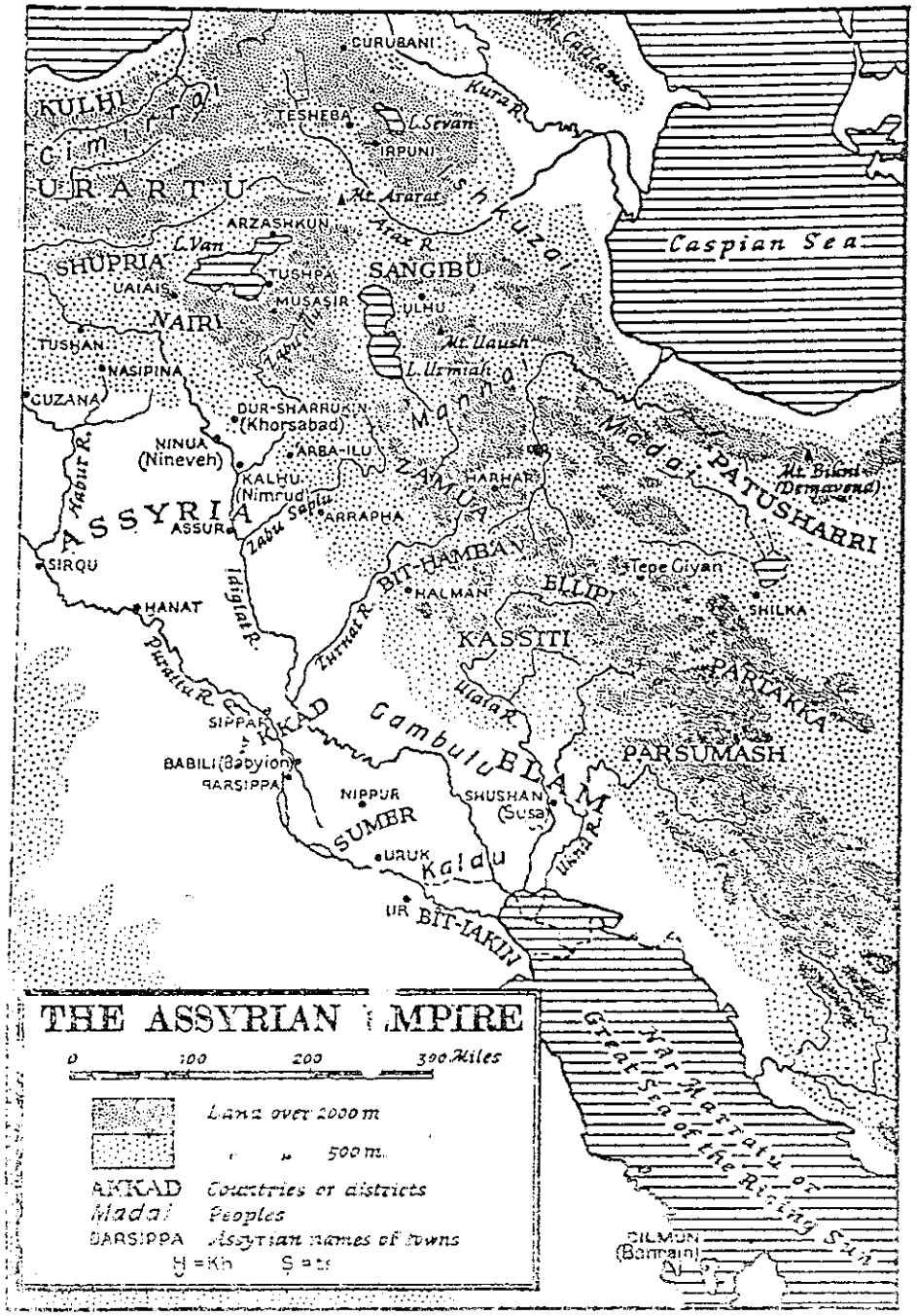

الإمبراطورية الآشورية

Asszir birodalom

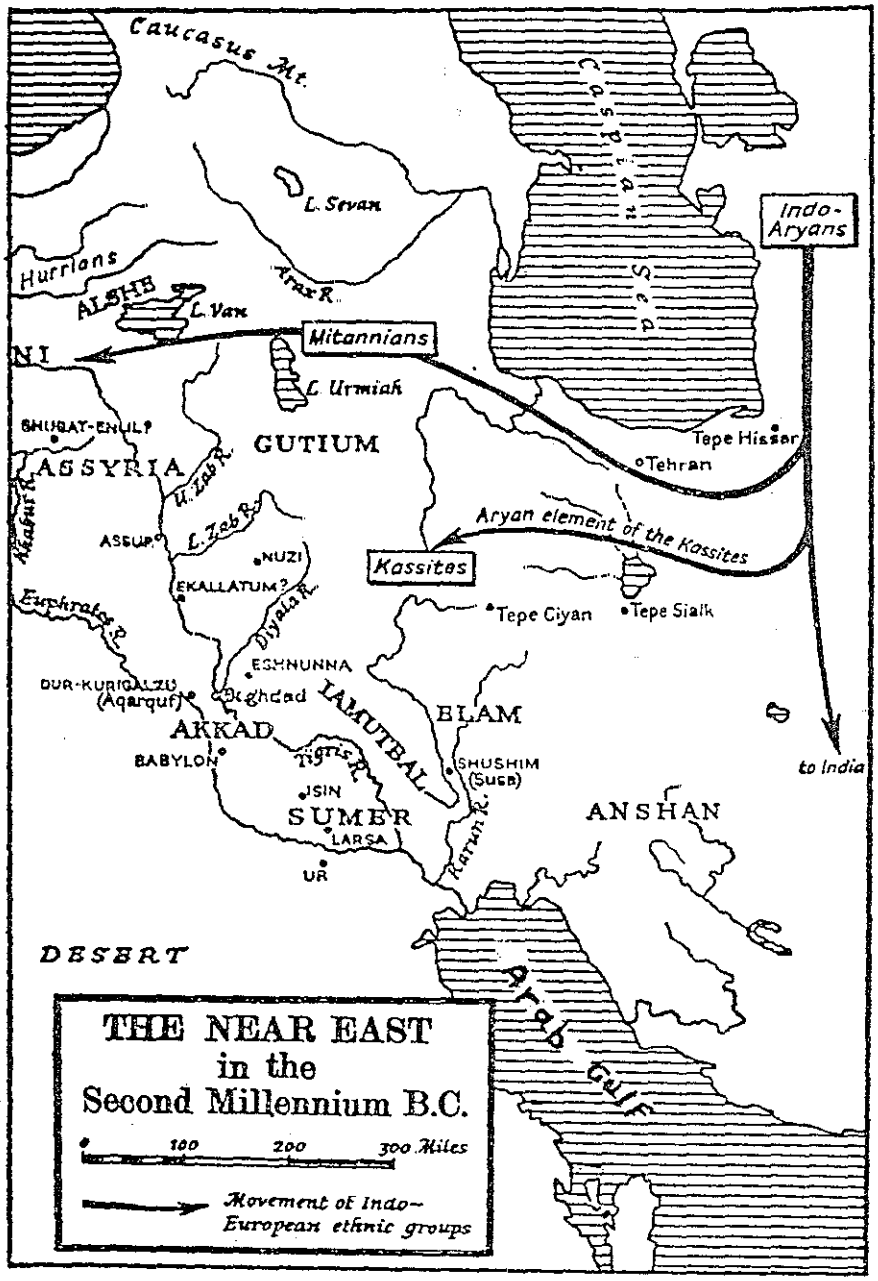

الشرق الادنى في الالف الثاني (ق ٠ م)

٦٦٠

Közel-Kelet i.e.2000-ben

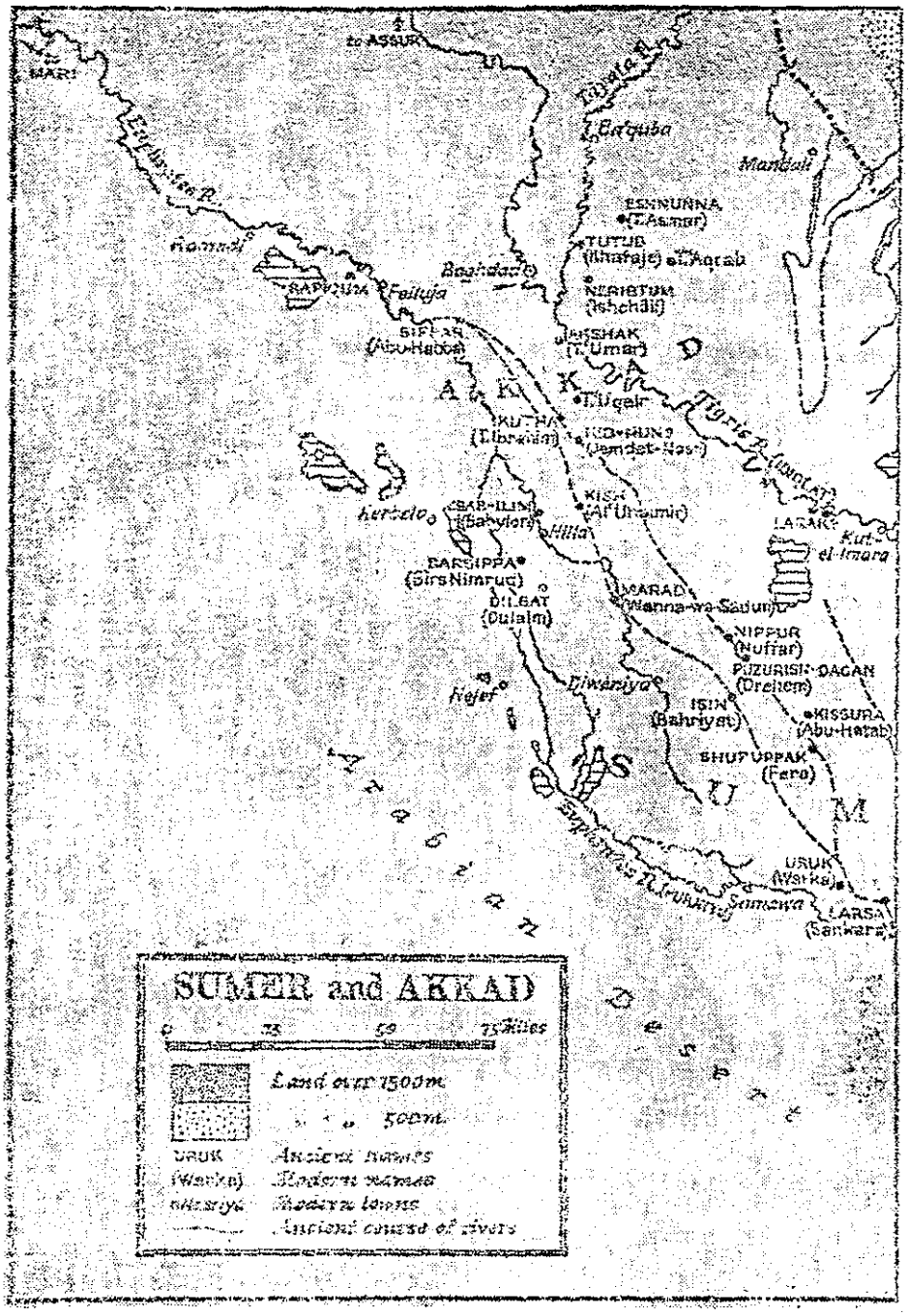

بلاد سومر وأكد

Sumér és Akkád

tától tették függővé; azt a hitet oltották beléje, hogy csakis ők védelmezhetik meg a rossz sorssal szemben. Hittek abban, hogy az égen észlelt változások - a nap- és a holdfogyatkozások, üstökösök, a napéjegyenlőség tüneményei - nagy eseményeket, háborút, éhinséget és járványokat jeleznek. Csakis a papok fedezhetik fel és fejthetik meg az égi előjeleket, s Babilonban magas tornyokat építettek, hogy onnan figyelhessék az eget. A pap, aki orvos is volt egyszemélyben, minden gondolatát és szakértelmét az uralkodó ház jó közérzetének szentelte, egyszersmind nagy leleményességgel talált ki olyan varázsigéket és egyéb mágikus mesterkedéseket, amelyek a halottat védik meg a sírban kisértő bajok ellen. Tekintélyes pártfogóik részére az orvos-papok könyvet írtak /"A halottak könyve"/, amely tele van mindazokkal a mágikus módszerekkel, amelyek megvédik az embereket a szemmel verés ártalmaitól.

A bebalzsamozás mestersége egyre tökéletesedett, amíg valósággal művészi fokot ért el. Ennek köszönhetjük, hogy korszerű felszerelés, röntgensugarak stb. segítségével sok mindent megtudhatunk azokról az emberekről, akik évezredekkel ezelőtt éltek és haltak meg. /2. kép/ A balzsamozásnál először az agyvelőt kotorták ki, az orrlyukakon keresztül, azután eltávolították a többi belső szervet, a szív kivételével. Az így megtisztított test-

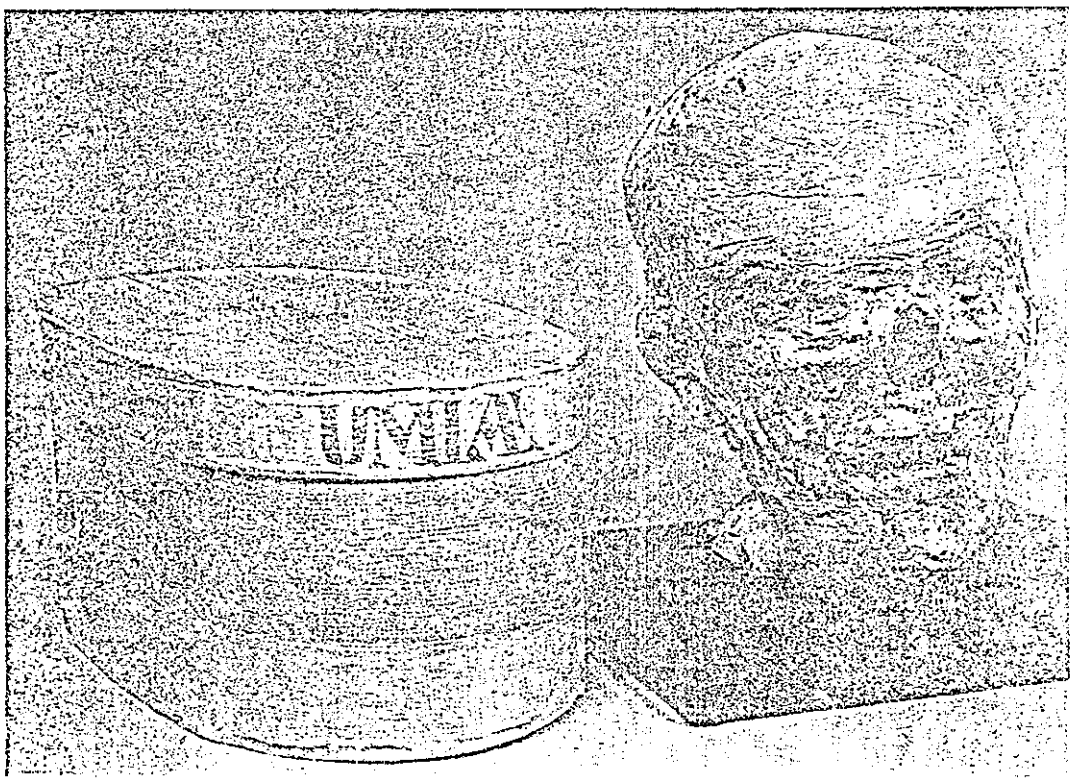

2. kép

A mumifikálás művészetét átvették az egyiptomiaktól a rómaiak is, a III-IV. században egyiptomi recept szerint mumifikált fej is ezt bizonyítja. Sok mumia esett áldozatul később a gyógyszerészetnek, hiszen az összetört mumiaport még a XVIII. században is drága gyógyszerként tartották számon.

üregeket megtöltötték mirhával, fahéjfélékkel és más konzerváló szerekkel, majd bevarrták a nyílásokat, s a testet, a fej kivételével, hetven napig nátriumkarbonátban áztatták. A fejet, amelyen az arcvonások is megmaradtak, sűrű gyantával konzerválták. A holttestet azután megszárították, gyantával, sóval és zsiradékkal ledörzsölték, szépen beburkolták vászonba és koporsóba téve helyezték nyugalomba. A belső szerveket gondosan becsomagolva korsókba tették, vagy patrónus-istenük jelével megjelölve visszatették a test mellé.

Így tehát Egyiptomban és Babilóniában keletkezett az első, bár még homályos kép az emberek és az állatok testi felépítéséről. Általános tudatlanságukból kifolyólag az egyiptomiak orvosi kérdésekben sokszor vaktában találgattak. A szervezetben állandó tevékenység és változás megy végbe; de hogyan működik ez a szervezet?
Az egyiptomiak hite szerint minden végtag és minden szerv más-más isten irányítása alatt áll; minden testrésznek meg van a maga patrónusa. A híres Berlini Papyrus varázsigéje szerint: "Egyik karod Horus, a másik karod Szet, köldököd az Esthajnal Csillag, lábad Izisz..." /1. kép/

A szülésnek különösen nagy figyelmet szenteltek; Azt tartották, hogy az anyaság istennője szülte a világot; hátsó lábán álló terhes vizilónak ábrázolták; egyik mancsában az "oltalmat" jelentő hieroglifát tartotta, a

másikban az élet jelképét.

Gyakran használtak gyógyszereket és kenőcsöket, de a kezelést mindenkor a doktor ráolvasása kisérte. A varázsige nagyon sokszor legyőzte a betegséget ama pszichológiai hatás folytán, amelyet a ráolvasás szertartásával, a beidegzett szavakkal, a hang és a mozdulatok lejtésével a betegre gyakorolt.

A tudat az a nem anyagi természetű tudatosság, amely a test minden részében jelen van. Az emberi test minden része tükrözi a tudatot. Bármilyen testi változáshoz a tudat "beleegyezése" kell. Nincs gyógyulás a tudat támogatása nélkül.

A legtöbb mai hivatásos egészségvédő szinte kizárólag a testtel foglalkozik, és nem veszi figyelembe az alapvető fontosságú tudat-test kapcsolatot.

Lehet, hogy a egyiptomiak gyógyítási eljárásait főleg a mágia és a miszticizmus irányította, mégis számos helyes módszert alkalmaztak, amelyeket később a pszichológusok magyaráztak meg.

Az orvosi papyrusokban leírt orvosságok a gyógyszerek és gyógyfüvek széleskörü ismeretéről tanuskodnak. /A 13, oldalon említett leletek./

A gyógyszereket adagolták; pilulákban, beöntésben, végbélkupokban, füstölés és belégzés formájában . Készítettek

sok furcsa és undorító gyógyszert is, például állatokból gyakran vérrel és trágyával keverve; céljuk, hogy a varázsitallal a beteg testében lakozó démonokban olyan undort keltsenek, hogy az inkább kiugorjon az emberből, semhogy a gyógyszert elviselje.

Egyiptomban igen sok specialista volt, minden testrész más és más specialistához tartozott. Például voltak olyan specialisták, akik a Végbélnyilás Gondviselő Pásztora dekoratív címét viselték.

Ám az egyiptomiak csakhamar megtanulták, hogy egy eltört csontot nem lehet pusztán amulettre írott bűvös szavakkal összeforrasztani, s ezért a mágikus vallásos orvoslást főképpen olyan betegségeknél és rendellenességeknél alkalmazták, amelyek nem igényeltek sebészi beavatkozást. Baleseti sérülések sűrűn fordultak elő az ókori Egyiptomban, az Edwin Smith Papyrus a nyilván csatában szerzett sebesüléseknek egész sorával foglalkozik: csonttörésekkel, koponyazuzódásokkal, ficamokkal és fejsebekkel. Ez a papyrus a fej, a nyak, a mellkas, a hátgerinc és a végtagok negyvennyolc fajta sebének kezelését írja le. Sebészeti tankönyvnek szánták. A bronzból nemcsak fegyvereket, hanem orvosi műszereket is lehetett készíteni.
Az orvosok megfigyelték a beteget, arcszinében, kifejezésében vagy bármiféle testi reagálásában mutatkozó változásokat. Tanulmányozták a különféle testrészeket, az

ürüléket, a vizeletet és a váladékokat; figyelték a hőmérsékletet és az érverést.
Több mint kétszázhatvan betegséget tartottak nyilván.

Voltak olyan időszakok az egyiptomi orvosi gyakorlatban, amikor élesen elhatárolták egymástól a papot és az orvost. A gyógyítók közül az egyiptomi hagyomány egy személyiséget nevez meg: Imhotep orvost, "Az, aki békét hoz.". A gyógyítás istenét tisztelték benne, s halhatatlanná tették; az egyiptomiak az ő alakjában látták megszemélyesítve azt, ami az orvoslás mindenkor nemesnek elismert mesterségében a legjobb volt.

A babilónoktól hallottak az egyiptomiak az orvosi konziliumokról, s arról, hogyan függnek össze a tünetek az egyéni panaszokkal. Orvosetikai kódexet is köszönhetünk Babilóniának; ez tartalmazza az orvosi tiszteletdíjjak bérskáláját is.

A kezelés kedvezőtlen eredményét büntették, ha a beteg életét vagy egyik szemét vesztette, s az áldozat patricius volt, az orvosnak levágták a kezét, de csak kárpótlás fizetésére kötelezték, ha rabszolgáról volt szó.
A bronzkor hatalmas birodalmai i.e. 1200 körül hanyatlásnak indultak. A vas használata ebben az időben kezdett elterjedni, de már későn ahhoz, hogy az indiai, kínai és különösen az egyiptomi birodalom hanyatlását feltartóztathassa. Az új anyagban rejlő lehetőségeket legjobban olyan

nép tudta kihasználni, amely éppen abban az időben emelkedett ki a barbárságból, s igy nem kötötték a merev bronzkori civilizáció megcsontosodott szokasai.

Reflexterápia: Ősi gyógymód, amit a mai orvostudomány újra felfedezett. Lényege, hogy bizonyos bőrterületek, bőrpontok ingerlésével gyógyító hatásokat lehet kiváltani. Nagy előnye, hogy rendkívül egyszerű, természetes eljárás, semmiféle káros hatása nincs, ugyanakkor bizonyos esetekben eredményes lehet.
A legegyszerűbb e módszerek közül a masszázs. Ennek különleges és kevésbé ismert módja a talp- és tenyér-masszázs. Mivel a tenyér és a talp masszírozásával /reflexek kiváltásával/ - rendkívül gazdag érzőideg - ellátásuk révén - mind a központi idegrendszerre, mind pedig a belső szervekre hatást lehet gyakorolni. E területek erőteljes ingerlése ingerzuhatagként éri a központi idegrendszert, amelyben - egyéb feltételektől függően - különböző aktiváló és gátló jelenségek jönnek létre. Az ingerterápia célja mindig egyensúlyteremtés, amely az egészséges életműködések feltétele. /3. kép/

A masszázsterápia nem tudományos módszer. Például anatómiai - idegélettani alapon nem fogadható el,

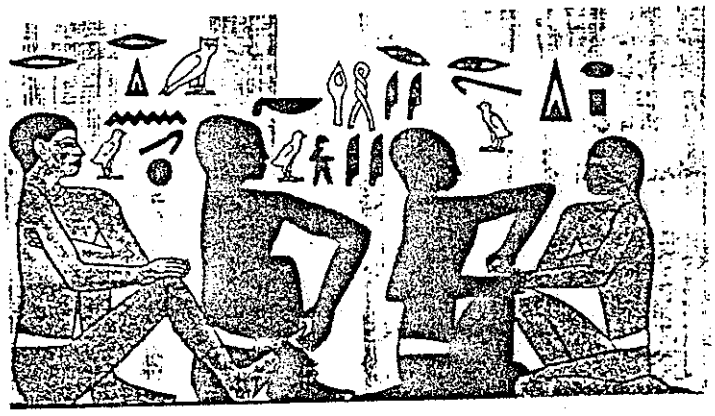

3. kép

Ősi egyiptomi, egy szakkarai orvos síremlékén 4200 éves ábrát találtak, mely a láb és a kéz reflexzónáinak a masszírozását mutatja.

hogy a talp bőrén az egész emberi test - belső szerveivel együtt - ábrázolódik, vagy vetülete megtalálható lenne. Ősi tapasztalatok alapján álló tanitás.

/ 1;3;4;6;8;10;15;27;28;33;34;35;32;39/

II./2. Indiai és kinai gyógymódok

Az arab népgyógyászattal párhuzamosan más népek is magas fokra fejlesztették gyógyító tudományukat.

2/A Indiai gyógymodok

Az " Ayurvéda " Indiából került elő, kora i.e. 1400. Az Indiai orvostudományban, az ayurvéda " jóga " jelenti a gyógynövények helyes alkalmazását, helyes kombinációját. Ilyen módon " jógának " nevezi a -testre vagy lélekre- specifikus hatás kiváltását célzó különleges szerkeveréket. /13/

A gyógynövények ezen összehangolt vagy együttes alkalmazása egy ősi ayurvédikus tudományon, a gyógynövényenergetikán alapszik. Ebben olyan rendszer található, melynek segitségével a természet törvényinek megfelelően meghatározhatjuk a gyógynövények tulajdonságait és hatóerejét. Ezáltal azokat objektiven, egyéni adottságok szerint specifikusan alkalmazhatjuk. A gyógynövények " jógikus " használatán a hatóanyagok ilyen harmonikus alkalmazását kell érteni.

A jóga ; Örök érvényű szabály, hogy nem a betegséget kell gyógyítani, hanem a beteget. Szinte nincsen olyan betegség, amelyben ne lennének jelen pszichés tényezők.

Az ágyban fekvő tehetetlent felszólítjuk, hogy minél élénkebb fantáziával végezzen képzeletbeli sétát. De ilyenkor képzeljen el egész pontosan minden útszéli akácot, minden muskátlit a házak ablakaiban, az országút porát, az árok kóróit és füvét, az eget, a táj perspektíváját s önmagát, amint megy, halad az úton, amint lassanként fárad és érzi, hogy izmait igénybe vette. A képzelet egyik legnagyobb gyógyító erő! /A jantra-jóga vizuális módszere alkalmazható az egészség fejlesztése és a betegségek gyógyítása terén is./

A jóga nem vallás, alapelemei ellenben feltalálhatók csaknem minden vallásban - mint a léleknevelésnek eszköze, gyakorlati megvalósítása.

A jóga egyesülést jelent a magasabb természettel. Misztikus pszichotechnika.

Csakrák: láthatatlan energiaközpontok.

A jóga anatómia szerint az energia számtalan csatornán /nádin/ keresztül áramlik az emberi testben. A legfontosabb három csatorna a gerincoszlop mentén vezet a legalsó csigolyától a fejtetőig.

E három csatorna találkozási pontjainál található a hét fő energiaközpont, vagy erőkör, szanszkrit nyelven CSAKRA; Ezek az erőkörök materiális értelemben nem érzékelhetők, szemmel nem láthatók, nem tapinthatók. Elmélyedt, koncentrált meditációban azonban, vagy tisztán látó képességek

segítségével különböző szinű körök formályában láthatók melyeknek szine, fényessége, formája, mozgása következtetni enged a csakrával kapcsolatos fizikai vagy pszichikai vonatkozások milyenségére. Pszichikus gyógyítók, akik így látják a csakrákat, ezt a képességüket diagnosztizálásra és gyógyításra is fel tudják használni.

A csakrák kapcsolatban vannak a fizikai test megfelelő részeinek egészségi állapotával is. Általában nagyobb idegfonatok és létfontosságú belső szervek vagy mirigyek közelében találhatók. Egy csakra erőssége és tökéletes működése a megfelelő szervek egészségét jelenti.

2/B Kínai gyógymódok

Dél-kelet Ázsiában is virágzott a népgyógyászat. Legfontosabb dokumentun: a "Pen Tsao Kang Ma", mely i.e. 1597-ben készült Chang-Nung kínai császár uralkodása alatt.

Kínai gyógytorna; Az öngyógyítás müvészete.

Az orvostudomány alapos és részletes tudást szerzett és gyűjtött össze az emberi test anatómiai és kémiai felépítéséről. Viszont igen kevés és korlátozott figyelem fordult az ember energetikai rendszere felé. Örvendetes módon napjainkban fokozatosan megnyílnak a kapuk az ősi és távol-keleti kultúrák tudásanyagának befogadása előtt.

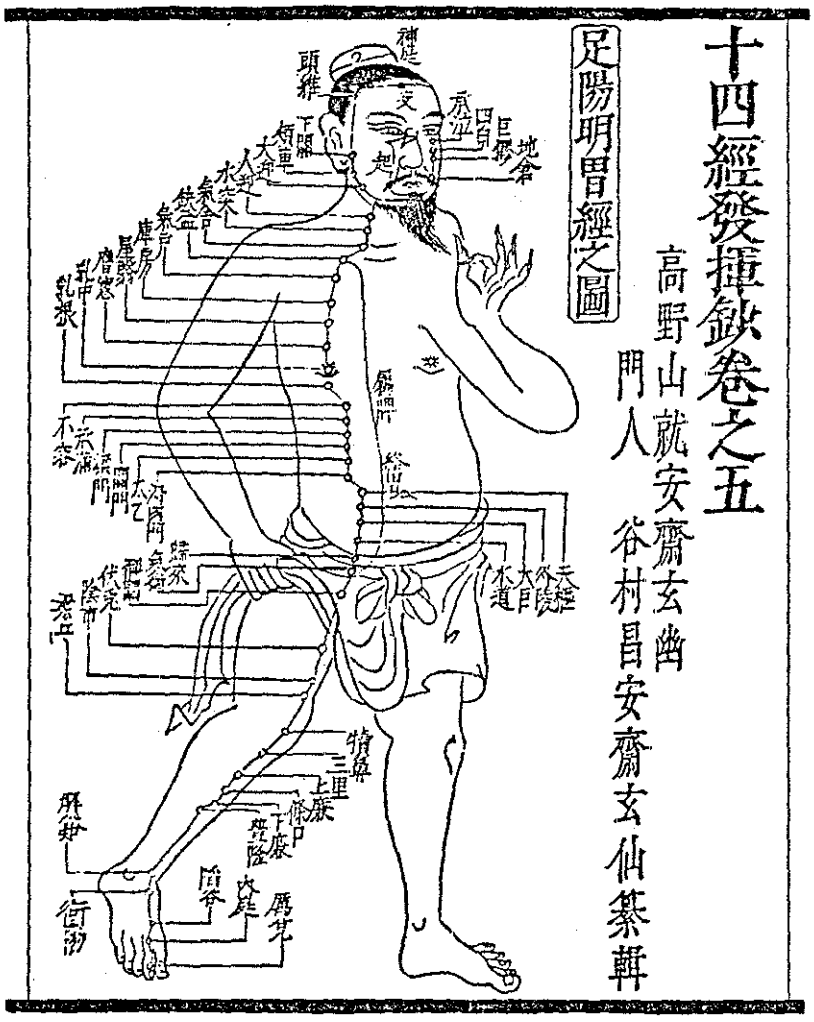

4. kép

Willem ten Rhijne elemzi először alaposabban a tűszúrásos gyógymódot. Művében négy rézmetszésű képet is közöl, amelyeken bemutatja a főbb akupunktúrás pontokat, meghatározva a szerveket és betegségeket, melyekkel összefüggnek.

A Qi Gong /csi kung/ a jógára emlékeztető, ősi kínai gyakorlatrendszer. Célja az egészség megőrzése, a betegségek diagnosztizálása és gyógyítása, a test ellenálló-képességének növelése.
Szó szerinti fordításban a Qi Gong légzőgyakorlatot jelent. /25/

Az akupunktúra; Maga az akupunktúra elnevezés - kínai nevén Tschen Zsin.

Már a kínai neolitikumban ismerünk akupunkturás akcióban használatos tűket - így a gyógymód létét is feltételezhetjük.
Írott emlékeket az i.e. VI. századból ismerünk. Az első orvosi szakkönyvet a "Sárga császár belgyógyászati könyve", kínai orvosi irodalom, illetve a néphagyomány alapján állították össze.
Az újabb szakmunkák a jelenségek ésszerű magyarázatára törekedve, elméleti alapot is kívánnak adni, noha a hangsúly a gyógyítás gyakorlatán van. Leírják az akupunktúrás pontokat, meghatározva a szerveket és betegségeket, melyekkel összefüggnek. Felsorolják a gyógyítható kórokat és a javasolt eljárásokat.

Az akupunktúra nem azonos a klasszikus kínai orvostudomány egészével. Egy a használatos gyógyító eljárások közül.

Hasonlóan fejlett a moxibúció, az "égetéses" gyógymód, amelynek rendszere sokban egyezik a tűszúrásoséval.

Az akupunktúra ismeretének kezdetei Európában:
Az első említés Dane Jacob de Bondt holland orvos művében található /Historia Naturalis et Medicina Indiae Orientalis, 1658/. Sokkal alaposabban elemzi a tűszúrásos gyógymódot Willem ten Rhijne, műve: Disszertatis de Athritide, Manntissa Schematika, de Acupunctúra, et Orationes Tres. I. Chymiae et Botaniae Antiquitate et Dignitate;

II. De Physionomia;

III. De Monstris.

Ez a mű négy rézmetszésű képet is közöl, amelyeken bemutatja a főbb akupunktúrás pontokat. /4. kép/ /31/

A XVII. század vége felé már nemcsak mint érdekességet tárgyalják a tűszúrásos gyógyítást, hanem H. Buschof, S. Blankaart és mások munkáiban a köszvény gyógymódjai között szerepel. A XVIII. század folyamán a jelesebb orvosi kézikönyvekben mindíg megemlítik a módszert, de általánosan nem terjedt el.

Európai "fénykorának" a XIX. század első fele számít. Párizsban Sarlandiére, korát jóval megelőzve leírta és bevezette az elektroakupunktúrát. Műve: Mémories sur l Electro-Punkture..., 1825.
Cloquet és Dantu már a klinikai gyakorlatból közöl eseteket. Az eljárás ismerete és használata más országokban

is elterjedt, így Itáliában, Angliában, Észak-Amerikában és Németországban.

Az akupúnktúra hívői mégsem nyertek. Az orvostudomány fejlődése igen fellendült, de más irányban; a modern kórbonctan, belgyógyászat és sebészet, a bakteriológia fejlődése más gondolkodásmódot mutatott helyesnek. A betegségek okozói a baktériumok, elpusztításukra kivirult az aktív kemoterápia.
Mindaz, amit a keleti orvosok állítanak, mikroszkóp alatt nem látható, boncolással ki nem mutatható.

Az akupunktúra és a krónikus fájdalom;

Vitatott, hogy a krónikus fájdalom esetén használható-e az akupunktúra vagy sem, elméleti megalapozottsága hiányos és igen gyakran élnek vissza vele. Misztikus köd veszi körül az akupunktúrát.
Az újabb kutatások megerősítették, hogy a régi módszer valóban képes analgéziát előidézni.

Az akupuntúra-analgézia mechanizmusa ismeretlen, de kellő alap van arra, hogy feltételezni lehet, fiziológiai hatásról van szó. A kisérleti állatokon akupunktúra hatására bekövetkező fájdalomküszöb-emelkedés nem lehet pszichikus, sem placebóhatás.
Az akupunktúrás kezelés alkalmával vékony ezüst-, arany- vagy acéltűket szúrnak a bőr pontosan meghatározott pont-

jaira, s ezeket ott mozgatják vagy elektromosan ingerlik /néhány perctől egy óráig terjedő ideig/. Ezek a bőrpontok nem esnek idegek lefutásába, hanem hosszanti, ún. meridián vonalak mentén helyezkednek el. A hagyományos felfogás szerint ezeken keresztül áramlanak az ellentétes hatású életenergiák: a ying és a yang. E meridiánok értelmezésével adós maradt a hagyományos kínai orvoslás, azt azonban ki lehet mutatni, hogy az akupunktúrapontok alatt lép be a mozgatóideg az izmokba, és hogy e pontokon a bőr elektromos impedanciája környezetéhez képest alacsonyabb.

Az analgézia rejtély, több szempontból is rejtélyes a nyugati képzettségű orvosok számára:

1. Az inger valóban csökkenti a fájdalmat, mindenféle farmakológiai hatás nélkül.
2. A beavatkozás helye igen távol van a fájdalomcsökkentés helyétől.
3. A fájdalomcsökkenés sokkal tovább tart, mint az akupunktúrás beavatkozás.

Az "akupunktúra-puzzle" egyes darabjai nem illeszkednek össze kellőképpen. Az "elleningerlés" elmélete nem használható, mert a tűszúrás és a kivánt hatás helye egymástól igen nagy távolságra esik.

A Melzack és Wall nevéhez füződő "kapu-elmélet" már kézenfekvőbb magyarázatot kínál: feltételezik, hogy az akupunktúra valamilyen módon a vastag velőshüvelyű rostok

ingerlésével bezárja a "kaput" a fájdalmi ingerek előtt. Ez az elmélet áthidalja az előbbi nehézséget /analgetikus hatás a tűszúrás helyétől távol/, de nem magyarázza meg a fájdalom tartós vagy végleges megszünését.

Legújabb kutatások:

Az akupunktúra és az endogén opiátok /endorfinok/ felszabadulása közötti kapcsolatra utalnak: a morfinantagonista naloxon injekció ugyanis jelentősen csökkenti az akupunktúra kiváltotta analgéziát. Viszont az endorfinok inkább általános, sem mint lokális analgéziát okoznak, hatásuk rövid időtartamú, így nehezen magyarázható az akupunktúra nemegyszer végleges fájdalomcsillapító hatása.

Sok vizsgálat az akupunktúra és a hipnotikus analgézia közötti kapcsolatot feszegeti. Szubjektív és neurofiziológiai megfigyelések bizonyítják, hogy a beteg viselkedése, az agyi elektromos tevékenység /E.E.G./, az analgézia, illetve anesztézia jellege lényegesen különbözik hipnózis és akupunktura esetén; továbbá a hipnotikus analgéziát a naloxon nem befolyásolja. Végül, hipnotikus állapotban az átlaglakosság kb. 10-15%-nál lehet analgéziát előidézni, mig akupunktúrával ennél jóval nagyobb százalékos arányban.

Az akupunktúrás kezelés fejfájás, trigeminusneuralgia, arthritis, osteoarthritis, derékfájdalom, nyaki, gerinc-

és vállfájdalmak, valamint radiculopáthia esetén bizonyult legsikeresebbnek. Korrekt alkalmazás esetén sokkal kevesebb kockázattal ismételhető, mint a sebészi vagy gyógyszeres kezelések. Nyilvánvaló, hogy nem minden esetben használható fájdalomcsillapító eljárás. Tapasztalatok szerint a krónikus fájdalom-szindróma kezelésében nincs nagy jelentősége. Az előbb felsorolt krónikus fájdalmak kezelésében azonban - ha a beteg még nem gabalyodott bele a krónikus betegszerepbe - jól használható kezelési eljárás. /7;13;25;31;36/

II/ 3. A görög orvoslás

A görög gyógyászatnak három irányzata volt, amelyek különböző vivmányokkal járultak hozzá az orvosi gyakorlat fejlődéséhez.

1./ A gyógyászat filozófiai irányzata a betegséget és a kórt a gyakorlattól elszigetelt elmélet alapján tanulmányozta.

2./ Az orvosi kezelés második irányzata az ősi misztikus és mágikus eljárások utóda volt, s a gyógyitás istenének, Aszklepiosznak görög templomaiban folyt./5.kép/

3./ A gyógyászat ésszerü irányzata Hippokratész tanitásán alapult, s azokkal az uj problémákkal kapcsolatos módszerek befolyásolták, amelyek a birodalom kiterjedt kalandos hadjáratai során merültek fel. A hippokratészi tanok a középkor végéig hatottak.

Hippoktarész, "a gyógyászat atyja", legendás alak, az őt követők orvosi értekezései az Alexandriai Könyvtár gyüjteményében vannak. A hippokratészi iskola nagy ereje a mélységes emberszeretetben és a gyógyitás müvészetének nagyrabecsülésében rejlett. A beteggel való törődés hatotta át orvosi gyakorlatukat. A miszticizmus, a mágia és az asztrológia minden természetellenes tüneményét félretették,

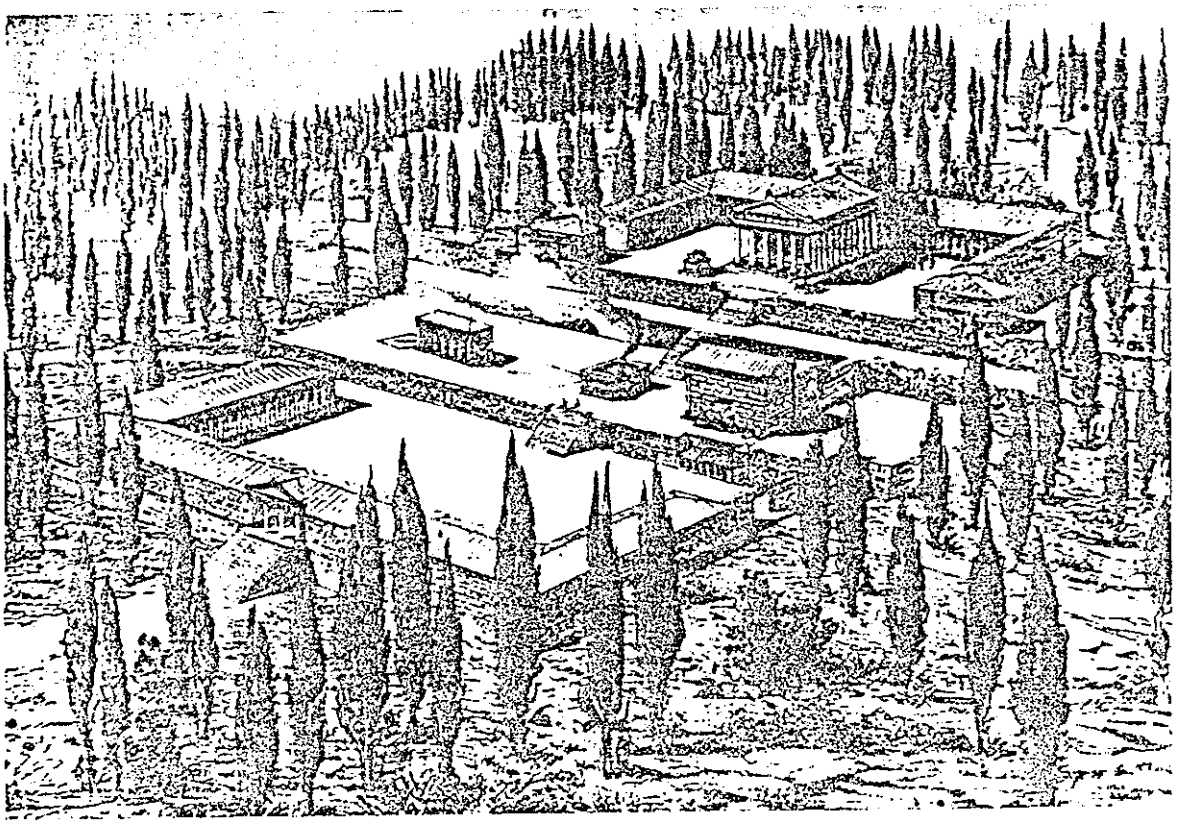

5. kép

Aszklepiosz görög templomaiban a görög orvosi kezelés második irányzatát, ősi misztikus és mágikus eljárásokat végeztek. A gyógytemplomok zöld ligetekben emelkedtek, tiszta és gyógyító vizű források közelében.
A színhelyet úgy rendezték el, hogy szuggesztiós gyógykezelésre alkalmas legyen.

mert belátták, hogy azok a betegség problémájáról való ésszerű tudományos gondolkodást csak gátolják.

Hippokratész szerint három nagy irányelv van:

1. Natura medicatrix. "A természet a betegségek orvosa. A természet tanulás és tudás nélkül is pontosan azt cselekszi ami szükséges."

   Az orvostudomány háromféleképpen gyógyít:

   - passzív vagy statikus módon, nyugalommal, önmegtartóztatással, álommal.
   - aktív vagyis dinamikus módon, testmozgással és bőségesebb táplálással.
   - végül izgalmakkal és reakciókkal;

Az orvos sem tehet okosabbat, minthogy utánozza a természetet, hogy visszajuttassa a beteget az egyensúlyba.

2. Contraria contrariis. A gyógyítás módja az ellenkező eszközök használata.
3. Similia similibus. Hasonlót hasonlóval kell gyógyítani.

Akárcsak ma, akkor is voltak ellentétes kórelméletek. A hippokratészi iskola a szomszédos knídoszi iskolát bírálta. Ez az iskola egy régi hagyományhoz ragaszkodva, csupán azt a testrészt kezelte, amely a főképpen megtámadott szervnek látszott. Ez a felfogás olyan gyógykezelés kialakítását ösztönözte, amely a betegség alapvető okait alig vagy egyáltalán nem vette tekintetbe.

Az ésszerű gyógyászati irányzat kezdett eltávolodni már a varázsló-orvos démonokkal benépesített korszakától, hogy az orvosok már bizonyos távlatból tudták a beteget nézni, s olyannak látták, amilyen valóban: ember a maga sajátos környezetében. Felismerték a környezet jelentőségét, s hogy valamelyik környezeti tényező hozzájárulhatott az ember megbetegedéséhez. Egyik hippokratészi tankönyv, amelyiknek címe: "A levegő, a víz és a talaj", az orvosnak azt tanácsolja, hogy tanulmányozza betegeinek környezetét; vegye figyelembe betegei lakhelyének éghajlatát, fekvését, vízellátását és növényzetét.

A hippokratészi iskola fontos megfigyelése, hogy a betegség nem változatlan állapot. Főleg a heveny lázak tanulmányozásában jártak nagy eredményekkel. Ez a forró éghajlatú országokban gyakori. A láznak bármely más bántalomnál jobban megfigyelhető menete van, és a görög orvosok csakhamar eljutottak a kríziselmélet megalkotásához. A görögök az emberiséget a természet gyógyító erejébe vetett mélységesen egyszerű és ésszerű hittel ajándékozták meg. Egyszerű orvosságok segítségével a beteg természetes ellenállóképességét erősítették. Már korábban is említettem a tudat fontosságát. Hogy egészségesebbek lehessünk, magunk elé kell képzelni a kívánt javulást, és megfelelő mozdulatokat, gyakorlatokat kell végeznünk, amelyek a helyes út felé vezetik a testünket. Egyszerre

kell a tudatunkon és a testünkön dolgoznunk.

Gyógyszereket óvatosan használtak, ez jelentős különbség az előző koroktól, amikor a kellemestől az undorítóig váltakozó gyógyszereket használtak.

Az ókori európában a görög kultúra idején több tudós is ismeretes, akik tudásukkal a népgyógyászatot, annak tévedéseit igyekeztek helyes irányba terelni;

Abu-Krat, i.e. 640-ben született, a medicina atyjának is nevezték.

Arasztó, i.e. 384-ben született, orvos és filozófus.

Theophraste, i.e. 370-ben született, nagy műve a "Historia Plantarum", mely 500 gyógynövény és illóolaj leírását tartalmazza.

Discoridés, i.e. 78-ban született, görög katonai sebészorvos. Műve a "Materia medica", 600 növény osztályozását tartalmazó kézikönyv. Könyvét több mint 2000 éven át általánosan használták, ami az orvosi művek terén valóságos csúcseredmény.

A hippokratészi írásgyűjtemény egy rövid megállapítással kezdődik, amely hitelesen fejezi ki ezeknek az antik görög orvosoknak a bölcsességét: "Az élet rövid, a művészet hosszú, az alkalom rögtöni, a tapasztalat gyarló és ítélni nehéz. Az orvosnak nemcsak arra kell készen állnia, hogy megtegye a szükségeseket, hanem azt is el kell érnie, hogy a beteg, az ápolók és a körülmények együttműködjenek vele."

A nagyvárosok nagy problémákat szülnek. Az orvosok számára a ragályos betegségek baktériumai okozták a legtöbb bajt, de ezek létezéséről azonban nem tudtak. Nem ismerték a tífusz, a kolera, a vérhas okát, sem azt hogyan terjednek ezek olyan gyorsan. A tudatlanság és a félelem együttesen mindig megrontotta az emberek egymáshoz való viszonyát. Például Numában i.e. VIII. században egy emberre kecskebőrt húztak és kiűzték a városból. Talán innen ered a bűnbak fogalma. Ezt a "szertartást" aztán minden évben megismételték, igy biztosítva magukat a járványoktól. A járvány kifejezés a "terjedés" görög szavából származik. Bár nem ismerték a malária kórokozóját, sem azt, hogy a szúnyogok hogyan terjesztik, de tudták, hogy a malária valamiképpen összefügg a mocsaras vidékekkel, és erőfeszítéseket tettek az ilyen egészségtelen területek lecsapolására. Dioklész, a hippokratészi iskola egyik tagja írta az első kézikönyvet a társadalmi egészségvédelemről.

A görög gondolkodók a filozófiában a négyes számot kiváltképp jelentősnek tartották. A négy alapelemnek - a tűznek, a földnek, a levegőnek és a víznek - szerintük négy adekvát tulajdonsága van: a forró, a hideg, a száraz és a nedves. Az emberi test is négyféle nedvet tartalmaz: vért, nyiroknedveket, sárga epét, és fekete epét. Ezeket hasonló tulajdonságokkal ruházták fel: forrósággal, szárazsággal, stb. A nedvek és a tulajdonságok a test

más-más szerveivel függnek össze, s különbözőképpen keveredve az illető egyén egészségi állapotát különbözőképpen befolyásolják. Érdekes, hogy ezek a régi orvosi elméletek, bár tévképzeteken alapultak, mégis halványan visszatérnek azokban a modern nézetekben, amelyek szerint a hormonális és biokémiai egyensúlyzavarok betegséget okoznak.

A tanító és a tanítvány; Platón, tanítványa Arisztotelész /Árasztó/ kutatásokat végzett a görög tengerpartok mentén, tanulmányozta és osztályozta a halak, puhatestűek és növények számtalan változatát, alkatukat és szokásaikat. Összegyűjtött minden ismert adatot a növénytan, az állattan és az élettan köréből, s ezzel olyan szilárd alapot teremtett, amelyet az orvostudomány tovább bővíthetett. Embriológiai tanulmányában megállapítja, hogy a szív a test első része, amely életjelt ad, s ha ez megszünik dobogni, az élet megszünik. Tehát a szív az értelem székhelye; az agyhak csak az a szerepe, hogy hűtse a szivet.

A mágia befolyása még erősen éreztette hatását a széles látókörű orvoslás mellett. A mágikus gyógyítás régi hagyományait folytatták az Aszklepiosz istennek szentelt görög templomokban. Feladata az volt, hogy a megtisztulás vallási eszményét a testi megtisztulással kösse össze, s ezt a hatást a mágikus szertartások gyakorlatával szinezett erős szuggesztióval próbálták elérni. A gyógytemplomok zöld ligetekben emelkedtek, tiszta és gyógyító vizű

források közelében. A színhelyet úgy rendezték el, hogy szuggesztiós gyógykezelésre igen alkalmas legyen. /5.kép/

Platon eleven képet fest korának orvosi szakmájáról: "Vannak orvosok és vannak segédeik, akikről szintén úgy beszélünk, mint az orvosról...mindenki, akár szabad ember, akár rabszolga, ezt a nevet viseli, ha szakmai tudását úgy szerzi, hogy figyeli mestereit, s utasításaikat tapasztalati módon követi... A rabszolgákat általában rabszolgák kezelik, akik kutyafuttában meglátogatják vagy a rendelőben fogadják őket... Az ilyenfajta orvos sohasem veszi figyelembe a szolgák panaszát, s nem is érdeklődik hogylétük iránt; ad nekik valamiféle tapasztalati tanácsot a megfellebezhetetlen tudás magaslatáról,...s máris rohan tovább, a segéd így könnyít mesterének orvosi munkáján."

A beteg iránti nem egyenlő magatartáson a hippokratészi eskü utat tört magának. Az újonc orvos megesküdött Apollóra, Aszklepioszra, Hygieiára és Panaceára "hogy képességeimhez mérten és megitélésem szerint segítek a betegen, soha ártó vagy rossz szándékkal nem közeledem hozzá... s nem fecsegek ki semmit, amit a szakmai gyakorlat során láttam vagy hallottam."

II/ 4. A római orvoslás

A rómaiak, jóllehet megvetették a görögöket, mégis tőlük kellett a gyógyítás tudományát megtanulniuk. A görög orvosi ismeretek kincse az Alexandriai Könyvtárban volt összegyűjtve.

Az alexandriai orvosi iskola egy ideig a megfigyelés és kutatás igazi hippokratészi hagyományait folytatta. Boncтannal, élettannal, kisérleti kórtannal foglalkoztak, talán túl nagy buzgalommal is, mert - mint Celsus római iró feljegyzi - "királyi engedéllyel bünösöket szereztek a börtönből, s élve boncolták őket".

Ezek az alexandriai orvosok nagy erőfeszítéseket tettek, hogy felfedezzék mi okozza a betegségeket. Szakítottak a négy "nedv" hagyományos eszméjével, s az okokat a beteg szövetekben és szervekben keresték. Haladást értek el az idegrendszer megértése terén és rájöttek, hogy a levegőt a tüdővel lélegzi be az ember.

A görögök már sok adatot gyűjtöttek a füvek és gyógyszerek használatáról, s a hatalmi verseny és politikai féltékenység e korszaka hatványozottan ösztönözte a mérgek és ellenmérgek tanulmányozását. Első ízben ajánlják az ópium használatát, azzal a figyelmeztetéssel, hogy túl sok ebből a szerből veszélyessé válhat. Az orvosoknak volt egy olyan elméletük, hogy valamely méreg fokozatosan nö-

vekvő adagolásával a szervezet azzal szemben védetté válik. Feltehető, hogy ez az immunizálás és a védőoltás modern módszereinek előfutára.

Az egyéni gyógyászat terén a gyógyászati gyakorlatot csupán olyan mesterségnek tekintették, amely lényegében fizikai munka és csak rabszolgákhoz méltó. A rabszolga orvosok közül sokan Görögországból származtak.

A rómaiak folytatták a gyógyszerek és gyógyitalok kombinálását. Tudományosan dolgoztak és az orvosságot nem szine, szaga és ize szerint itélték meg, hanem a reakció alapján, amelyet a szervezetben előidézett. Módszereket dolgoztak ki a hatóanyagok kivonására, keverésére, s ezek a gyógyszerek 1500 éven át használatban maradtak.

Claudius Galenus, aki i.e. 100 körül élt és a római orvostudomány kiemelkedő tagja volt, gyakorlati és használható recepteket állitott össze, amelyekben olyan gyógyszerek szerepelnek, mint az ópium és a hunyor.
A kozmetikai gyárak a krémek készitésére gyakran használják azt az olajbó l, viaszból és rózsavizből álló alapvető receptet, amelyet Galenus kozmetikai kezelés céljára közel 2000 évvel ezelött állitott össze. A gyógyszerészek ma is felhasználnak olyan egyszerü növényi készitményeket, amelyeket feltalálójukról galénikumoknak neveznek.

Celsust aggasztotta, hogy olyan fontos helyeken, mint Róma, Egyiptom és Gallia, az orvosok különböző gyógymódokat alkalmaztak. Celsus kijelenti: "Ez azért történhetett, mert gyógyító módszerüket nem bizonytalan esetekből, vagy olyan természetes hatásokból szürték le, amelyekről mások a vélemények, hanem az előzőleg elért sikerek tapasztalataiból."

II/5. A középkor

A barbár hódítók leverték a rómaiakat, de nem írtották ki őket. A civilizáció központja a Földközi-tengertől északra tolódik, s a római egyház befolyása alá kerül.

Az egyház nem egykönnyen tudta kiszorítani a misztikus módszerekbe vetett hitet, ezért egyszerűen átvette a régi rítust, s azt a mindennapos vallásgyakorlás részévé tette.

A keresztény vallás megerősítette azt a régebbi felfogást, hogy a betegség büntetés. Az emberi testet, amely Isten alkotása, nem érinthette boncolók istentelen keze, közvetlen tanulmányozása Isten és ember ellen elkövetett bűnnek számított. A kereszténységnek az orvostudománnyal kapcsolatos állásfoglalása visszatért azokhoz a nézetekhez, amelyeket az emberek az ősállapotok idején vallottak. Augustinus: "Minden betegség a démonoktól ered."

A IX. század kezdetén Nyugat-Európában kolostorok, ezekben betegápoló házak épültek. Ezekből fejlődött ki a mai korház.

A középkor betegségei és a járványok az elégtelen közegészségügyi helyzettel függtek össze. Pl. Angliában

a VII.-XIV. századig mintegy 50 járvány sulytott / tifusz, feketehimlő, diftéria, pestis, tuberkolózis/; "A sötét középkor" szinte egybeforrt "a fekete halál" fogalmával, olyan nagy pusztítást okozott ebben a korban a pestis ostora.

Pánik és elővigyázatosság; A hatóságok megszívlelték a leckét. A közegészségügy színvonalát minden korszakban tükrözi az átlagos életkor. Sir Edwin Chadwick becsléssel megállapította, hogy az 1550-ben született gyermekek átlagos életkora csak 8 és fél év volt. Genfben az átlagos életkor 4 év és 9 hónapot ért el.

A középkor másik nagy betegsége a lepra volt. A közfelfogás szerint ez a betegség valamilyen bűn miatt sulytotta azembereket. Az orvosi kezelés kimerült abban, hogy az elkárhozott egyént kirekessze a mindennapi életből. A csaknem állandó vész idején az orvostudomány pangott, a betegségek tanulmányozásának üteme csigatempóvá lassubbodott. A nyugati egyház dogmatikája is gátlóan hatott. Igy a korabeli orvostudomány a felemelkedő arab birodalomban mutatott viszonylag gyors haladást. Arábia hatalma és jelentősége a VII-XII. századig fejlődőben volt és szomszédaik ismeretéből is sokat átvettek.

5/A Arab orvoslás kiemelkedő eredményei

A görögöknél hagyományossá vált sokféle növényi gyógyszer és készitményének használata; ezeket a szereket az arab gyógyszerészek bővíteni tudták a keleti kertek természetes gazdagságából. A keleti illatszerekből és fűszerekből nagy hozzáértéssel gyógykeverékeket és kivonatot készitettek. Felhasználtak ámbrát, pézsmát, körisgyantát, szegfüszeget, szerecsendiót, tamariszkfát, kámfort, szennát, fahéjféléket, kinai gyömbért, bételdiót, szantálfát. Több mint 1400 féle gyógyszert osztályoztak és tanulmányoztak, s ezzel a vegyészeti tudománynak újabb alapot adtak. Új gyógyszereket honositottak meg, állati bélből készitettek sebvarró fonalat, s olyan higanytartalmu kenőcsöket alkalmaztak, amelyek még ma is használatban vannak. Az általános kezelés a régi egyszerü módszerekre szoritkozott:hánytatás, hashajtás, érvágás.

A mohamedán vallás éppúgy borzadt az emberi test boncolásától, mint a keresztény, s ezért az anatómiában nem sok újat tudtak elérni. E kerékkötő dacára az összes ismert mütéthez értettek, operáltak sérvet, aranyeret és golyvát is, valamint mell- és méhrákot.

A seb két szélének összekapcsolására nagy hangyákat használtak. A sebszéleket összeillesztették és a hangyák fejét odaérintették. A rovarok erős állkapcsaikkal valósá-

gos kapocs módjára harapták össze a sebszéleket. Ez a reflex olyan erős, hogy a hangya testét le lehet vágni a fejről. A hangyafejek - mint valami kapocs-sor - összetartották a sebet. Néhány nap múlva a seb gyógyultával a "varrat" önmagától kiesik. Sebgyulladás e módszer alkalmazása közben ki van zárva, a hangyák valószínüleg olyan antibakteriális hatású anyagot választanak ki, amely a fertőzést megakadályozza. A Fekete-Afrika bantu orvosai mai napig is ehhez az élő műszerhez folyamodnak, amikor nálunk a sebész tűért és fonálért nyúl.

A plasztikai sebészet igen fejlett volt az araboknál, akik sikeresen tudták gyógyítani a megsérült bőrt, szemhéjakat, homlokot, orrot és arcot. A betegeket egyszerűen, de eredményesen érzéstelenítették. Szivacsot átitattak valamilyen kábítószerrel, például ópiummal vagy mandragórával, majd a szivacsot megszárították. A műtét megkezdése előtt forró vízbe tették. A beteg a felszálló gőzt belélegezte, s könnyebben viselte el a fájdalmakat.

A korabeli viszonyokhoz mérten nagyon jó kórházi ápolást szerveztek meg. A kórházak helyét El Rázi /orvos, zenész, filozófus volt egyszemélyben/, úgy választotta ki, hogy a város különböző részeiben húsdarabokat akasztott fel, s azt a helyet jelölte meg a kórház építése céljára, ahol a hús a leghosszabb ideig friss maradt.

Időszámításunk X. századában minden mohamedán városban volt kórház. Bagdadban hatvan kórházat létesítettek, s külön részlegeket a bejáró betegek számára, akik orvosságot kaphattak. A különböző betegségeknek külön kórtermeket tartottak fenn, kiváló orvosok, férfi és női ápolószemélyzet, a kezelésért semmiféle díjat nem számítottak, táncosokat is alkalmaztak a betegek szórakoztatására, eltávozáskor pedig minden betegnek öt aranyat adtak, hogy teljesen összeszedhesse magát, mielőtt újra dolgozni kezd. Ez a szellem nagyrészt az arab birodalom egyik haladó gondolkozású orvosának köszönhető, aki megbízást kapott az egész kórházhálózat megszervezésére, s szerencsés módon sikerült az akkori kalifa bőkezű támogatását megszereznie.

Sokat fáradoztak a folyamatos orvosképzés kiépítésén is. Laboratóriumokat és gyógyszertárakat létesítettek, s tanfolyamokat szerveztek, amelyeken vegytani, gyógyszertani, optikai és matematikai tanulmányokat és vizsgálatokat folytattak. /Első gyógyszertár Bagdadban 765 ben/.

A X. század arab orvostudományának legszebb teljesítményei a buharai származású Avicenna működésében és személyiségében kristályosodtak ki.

Nagy műve, a "Canon Medicine". Tanácsadása nemcsak a betegek kezelésére szorítkozott, hanem azzal is foglalkozott, hogyan hat az egészségre a környezet, az éghajlat, a víz-

ellátás, és milyen összefüggései lehetnek a betegségnek az egyén lelki állapotával. /6.kép/
Ennek ellenére a középkorban uralkodó világnézet közelebb állt a varázslásba vetett hithez, mint az észhez.
Az arab orvosok, akárcsak Európa-szerte működő kortársaik, éppannyira voltak varázslók és bűvészek, mint orvosok. Bennük is tükröződött az az általános irányzat, amelyben az ésszerűség és az ésszerűtlenség elemei küzdöttek az érvényesülésért. Például ugyanabban a kórházban, ahol a beteg a legkorszerűbb kezelésben részesült, ötven szentéletű előimádkozót alkalmaztak, akik éjjel-nappal hangosan felolvasták a Korán imáit, hogy ezzel gyorsítsák a gyógyulást. /A Korán is említ gyógyító növényeket - datolyát, fügét, mézet javasol segítségként a különböző betegségekhez./ /6.kép/

A középkori orvosok tényleges tudásuk hiányait minden országban mutatós külsővel igyekeztek pótolni. Az orvosoknak zavaros elképzeleseik voltak az emberi szervezet működéséről és szerveiről. Jellemző elméleti megállapításuk, hogy a szív a test fejedelme, a tüdő a szív legyezője, és a máj a lélek székhelye. Az ésszerű és a misztikus módszerek folytonosan összekeveredtek.

Új remény hajnala Európában; A középkor idején a tudás terjesztésének központjává vált a Monte Casino-i bencés kolostor. XII-XIII. század során Itáliában Saberno rég-

óta fennálló orvosi iskolájának tudományos kutatása került középpontba. /Hippokratész tanításait követték./ I.sz. 1200-tól a középkor végéig több mint 800 egyetem létesült /Montpellierben, Bolognában, Párizsban és Páduában...stb./. A legtöbb egyetemet magasrangú papok vezették, azonban az anatómiai vizsgálatok fontosságát elismerték, s az európai egyetemeken a kivégzett gonosztevők holttestét boncolták. Ez az újítás lényeges volt az anatómia és a sebészet fejlődése szempontjából.

Arab sebészek mesteri módon elsajátították a hályogos szemlencse eltávolításának kényes műtétét; a gyenge látásúak számára feltalálták a szemüveget. A módszerekben azonban még mindig gyakran összeolvadt a varázslás és a gyakorlati szakértelem. Az orvos- gyógyszerészek patikájában éppúgy megvoltak a gyógynövényekből készült hasznos gyógyszerek, mint a hatástalan, bizonytalan terápiás értékű keverékek, italok.

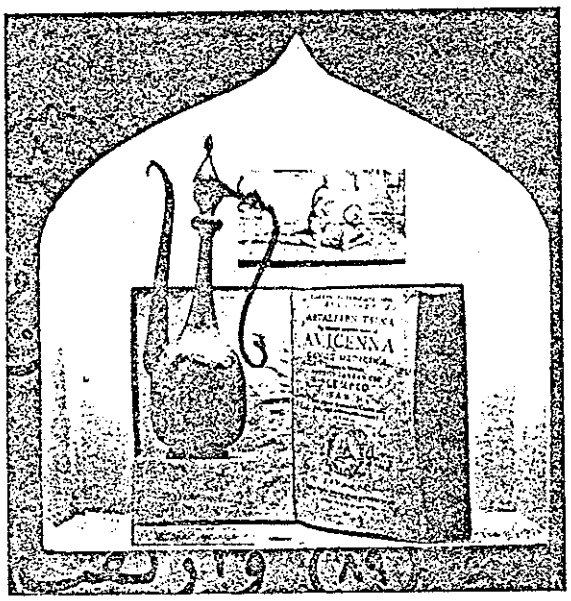

6. kép

A Korán egyik szurájának felnagyított fotokópiája és Avicennának /980-1037/ 1658-ban Európában /Louvain/ kiadott műve a "Canon Medicinae".

Az ide tartozó második és harmadik lapon Avicenna nagy művéből a "Canon Medicinae"-ből részlet. A negyedik, ötödik és hatodik lapon a részlet fordítása.

مديرية الآثار العامة

Canon Medicina

Abu Ali el Hosein ben Abdallah Ibn Sina, akit a nyugati irodalom Avicenna néven ismer, i. 980 - ban született. Kb. 100 könyvet irt. Közülük a legjelentősebbek: " Canon Medicina "

" Sziv gyógyszerei "

A " Canon Medicina " c. müve 5 részből áll. Tartalmazza a medicina tudományát, betegségeket, gyógyulási folyamatokat, gyógyszerkészitményeket, gyógynövények morfológiai leirását, hatóanyagok kivonásának és tartósitásának módját.

Ezt a könyvet leforditották latinra is és ennek alapján kezdték tanitani Itáliában, az Ibériai félszigeten, Belgiumban, Francia országban is.

Legfontosabb könyvei a bagdadi muzeumban találhatók.

Disszertációmban a " Canon Medicina " c. könyvéből a muzeumi példány egy részletét, másolásban tudom közölni. A könyvből kiemelek a népgyógyászatra igen jellemző és értékes részt.

Papaver Semmiferum /opium/

Jellegzetes szagu, székletfogó, köhögéscsillapitó hatásu. Mérget tartalmaz. Teraqu

Allium cepa /hagyma/

Kicsavart leve, fülgyulladás esetén fülbe csöppentve hatásos.

Sárgadinnye

Héja szemre helyezve, megelőzi a hályogképződést.

Liba

Zsirja fájdalomcsillapitó, husa szélhajtó hatásu.

Cardamom fructus

Bélelzárodást oldja, máj és vese tisztitó, becsipődéses ideggyulladásnál, gyulladásgátló /lumbágó/.

Crocus sativus /sáfrány/

Hályog ellen.

Citrullus colocynthis

Izületi folyadék tisztitó, akadályozza a reumás izületi gyulladás kialakulását.

Szamár

Mája epilepszia ellen, husából készitett hamu és májának olajából kevert gyógyir fagyásos börrepedést gyógyit.

Camphora

Orrvérzés, daganat ellen. A bekent terület gyorsabban őszül.

Cuminum cyminum

Szélhajtó, melegitő, székletfogó, ecettel keverve, felszivva orrvérzés csillapitó.

Anchusa officinalis

Sziverősitő, szivritmus szabályozó.

Prunus amygdalus var. sativa /manduła/

Májmüködést segiti, köhögés ellen.

Convonvulus sepium

Tüdőtisztitó, asztma ellen.

Thymus vulgaris

Derékfájás ellen, gyomor és máj erősitő.

Juniperus communis /boróka/

Melegitő hatásu, mellfájás, köhögés ellen.

Méz

Vér és ér tisztitó, látás erősitő.

Indiai datolya

Émelygés, tüsszentés ellen, epemüködés serkentő.

Krokodil

Vesélye körül vett szövetet italba keverve, nemi izgató anyag. A fejes saláta viszont nyugtató.

Datolya

Sperma erősitő

Szeder

Daganat és bőrbetegség ellen.

Fokhagyma

Enyhe hashajtó

Légy

A skorpió csipését vele bedörzsölve, szünteti a mérgezést. /24;4/

II/6. Népgyógyászat, paramedicina és az orvosi therápia XX. századi együttélése

A társadalmi és kultúrális élet /ezen belül a tudományok/ minden vonatkozásában válságjelenségeket, átalakulást, útkeresést, új szemléletet, elmélet és gyakorlat kialakulását tapasztalhatjuk. Új életforma, új tudományos érvényrendszernek és értékrendnek megfelelő új tudományos gyakorlat alakul ki, az orvostudomány elmélete és gyakorlata terén is.

Nemcsak belső igény /amit korszellemnek, az emberiség kollektiv lelki fejlődésének nevezhetünk/, hanem külső kényszer is változásra ösztönzi, mégpedig egzisztenciálisan az emberiséget. A kezdetben és virágkorában nagy eredményeket létrehozó polgári társadalmi rend és az ennek megfelelő anyagközpontú, haszonelvű, egyoldalú ipari civilizációt kifejlesztő tudomány napjainkban túlhaladottá vált, oly környezetet teremt az ember számára, mely testi-lelki szempontból létét veszélyezteti. /Környezetszennyezés, elidegenedés, narkománia, agressziv magatartásmódok, rohanó élettem-

pó, szenzáció- és információéhség, manipuláltság, kemizálódás stb. / Elsősorban annak a következménye ez, hogy az ember, a tudomány a természet legyőzését, végleges kizsákmányolását tűzte ki célul.

A civilizációs betegségek között vitathatatlanul az első helyet az ideges állapotok, az úgynevezett neurózisok foglalják el. Az iparilag fejlett államok közegészségügyi statisztikái ugyanis azt bizonyítják, hogy a panasszal orvoshoz forduló betegeknek mintegy felénél a leggondosabb vizsgálat sem tud - legalábbis a mai vizsgáló módszereikkel - semmiféle kóros szervműködést kimutatni. A betegbiztosító intézetek kimutatásai szerint az össz gyógyszerfogyasztásnak csaknem fele az ilyen betegekre esik. Az ideges panaszok döntő többséggel a fiatal vagy javakorban levő, egyébként alkotókészségük teljében levő embereket érintik.

Az állatkisérletekből és az embereken nyert megfigyelésekből azt a következtetést vonták le, hogy vegetatív disztónia, más néven vegetatív neurózis akkor keletkezik, ha embertől vagy állattól képességeit meghaladó fizikai vagy szellemi teljesítményt követelnek.

Patkányokon végzett kisérletek azt mutatják, hogy megoldhatatlan feladatok vegetatív zavarokhoz vezettek. Például, ha olyan szűk ketrecben helyeztek el kisérleti patkányokat, amelyben minden mozgás lehetet-

len, de ugyanakkor halálveszedelem fenyegette őket, emelkedett a vérnyomásuk, szapora lett a szívdobogásuk, sőt egyiken-másikon gyomorfekély fejlődött ki. Ha ezeket a patkányokat később szabadon engedték, és semmi külső körülmény nem indokolta, akkor is jelentkeztek a szívdobogásos rohamok vagy a hirtelen emelkedő magas vérnyomás.

A kisérleti állatokon ugyanúgy, mint a vegetatív / akarattól független / idegrendszer által szabályozott életműködések / légzés, szívműködés, emésztés / egyensúlyának zavarát észlelték. Ezekre az ideges panaszokra tehát az jellemző, hogy a mozgást vagy az érzést szolgáló idegrendszer részéről szervi károsodásra utaló jeleket nem találunk. Az ok valószínüleg az agykéreg és az agy mélyebb rétegeiben fekvő vegetatív idegrendszeri központok közötti kapcsolatok hosszabb ideig tartó zavarán alapszik.

E negatívumokkal párhuzamosan új emberközpontú és az egyoldalú haszonelvűséggel szakító tudomány van kifejlődőben. A pszihológia korának is nevezhetjük e változások fényében korunkat, mert a kultúra és a tudomány minden területén a lelki tényezők megismerése és figyelembe vétele, érvényesítése valósul meg.

Ennek köszönhető, hogy a "megértés", a "tolerancia" jelszóvá vált. A természettel szembeni harc, a természet kizsákmányolása helyébe is a természet tisztelete, a természethez való megértő, megbékült viszonyulás a környezetvédelem lép, az ember természetesebb életformája jelentkezik.

Ezzel a változással párhuzamosan az ősi / népi, keleti, primitív / kultúrát is jobban megbecsüli az ember és tanulságot merít belőle.

Mindez az orvostudományra is érvényes. Az egyoldalú technokratikus fejlődés helyett, a természetes gyógymódok egyre nagyobb szerepet kapnak az orvosi gyakorlatban. Az orvos és betege viszonyában megfigyelhető bizonyos fokú elidegenedés, melynek megoldása, ha az orvos emberközpontúan szemléli és kezeli betegét, mint sajátos testi-lelki személyiséget.
Totum totus curat medicus infirmum...../ Az orvos a maga teljes emberi egyéniségének hatásával gyógyítja betegének egész lényét..../

Az orvostudományt nem tartjuk már csupán természettudománynak, melynek csak az egészség és a betegség testi problémáit kell megoldania, hanem gyógyító művészetnek is, a betegségek pszihikus összetevője

és a pszichoterápia előtérbe nyomult. Az orvostudomány saját problémái megoldására sok mindent tanulhat az ősi keleti és népi orvoslástól. Világszerte fokozódó az érdeklődés, de az sem elhanyagolható szempont, hogy az egészségre nevelés, az egészségügyi kultura fejlesztése érdekében ismernünk kell a "nevelés tárgyát", a nép egészségügyi kulturáját, ami népi orvoslásnak felel meg.

Az időjárás jelenségek élettani hatása iránt is fokozódik az érdeklődés.
Egyre növekszik azoknak az embereknek a száma, akiket rendszeresen megviselnek az időváltozások. Vannak az időjárásnak a szervezetre való hatásával kapcsolatos régebbi feltevések, amelyekhez a századok folyamán rengeteg babonás hiedelem is tapadt. Az egyes vidékek éghajlati adottságait ősidők óta igyekeztek felhasználni különböző betegségek kezelésében. Jelentékeny helyet kapott a gyógyhely-klimatológia.

" Az egyes emberek szervezete különbözőképpen viselkedik az évszakokkal szemben, némelyik számára a nyár, másoknak a tél kedvező, vagy hátrányos..... Maguk a betegségek is eltérő módon mutatkoznak, jól

vagy rosszul, az egyes évszakokban, de kor, vidékek és életmód szerint is."

Hippokratész

Gyógyító szinek

A szinek nagyon sokat elárulnak rólunk, sokak szerint lehetséges, hogy pusztán a szinek segítségével meggyógyulhatunk. Nos, a szín nem más, mint a szinképben sugárzó fény. Hogy egészségesek legyünk, szükségünk van a fény teljes spektrumára. Ha csak egy rész is hiányzik, már rosszul érezzük magunkat. Ezért olyan fontos, hogy azokkal a szinekkel vegyük körbe magunkat, amelyeket szeretünk. Testünk általában képes arra, hogy a napfényből feltöltődjön a kivánt szinekkel. Színszükségletünk érzelmeinknek és gondolatainknak megfelelően változik, de az is befolyásolja, hogy milyen tevékenységet végzünk az adott pillanatban. Milyen érzés, milyen gondolat; minden tevékenység más színt igényel. Az együttérzés és szeretet rózsaszín felhőt hoz létre. A testi tevékenységhez pirosat használunk fel. Ha túl sok bennünk a piros, akkor túlságosan aktívak és agresszívek leszünk. Mindezekből kitűnik, hogy mind a színtöbblet, mind a hiány, zavarokat okozhat. A hiányzó színt szinfényterápiával lehet szervezetünkbe bejuttatni, de az is beválik

ha erős koncentrációval szines fényt küldünk testünk megfelelő zónáiba.

Színcsoportok:

1.csoport - Félelmek - segédszín: Sárga

2.csoport - Bizonytalanság - segédszín: Piros
A piros a vér szine, növeli az életerőt és az aktivitást. Erősíti a testet és a szerelmi képességeket. Serkenti az anyagcserét és a kiválasztást, valamint a májműködést. Regeneráló hatással van a szervezet helytelen működésére.

3.csoport - A jelen körülményekkel szembeni apátia: Türkiz

4.csoport - Magányosság - segédszín: Zöld

5.csoport - Túlérzékenység másfajta hatásokra, elképzelésekre - segédszín: Kék

6.csoport - Levertség, kétségbeesés - segédszín: Narancssárga

7.csoport - Túlzott gondoskodás mások jóléte felől: ismét Zöld

III. FEJEZET

GYÓGYNÖVÉNYEK

A modern kultúrát éppen úgy, mint ahogy az emberiség orvoslási kézségét, atavizmus jellemzi. Ez a megállapítás a népies gyógyászatra azért találó, mert még ma is, különösen a falusi, de a városi lakós nagy része is hajlamos az ősöktől öröklött, nagyapáiktól hagyományozott népies házi gyógyszerek használatára. Ezért aztán bizalmatlan és bátortalan az orvostudománnyal szemben. A népies gyógyászati eljárásokat és gyógyszereket a népléleknek egy magasabb hatalomba vetett bizalma jellemzi. Érdekes megállapítás, hogy általában a növények, de elsősorban a gyógynövények tanulmányozása értékes kultúrtörténeti, néprajzi, élettani és történelmi adatokat szolgáltat. A népek életének történelme a gyógyszerül felhasznált növények tanulmányozása nélkül el sem képzelhető, mert a gyógyító növények alkalmazása, olyan őseredetű, mint maga az ember.

A kútforrások sokoldalúak, változatosak és babonás furcsaságokkal vannak átszőve. Ma már tudjuk - és ebben a kémia is segítségünkre volt, - hogy a sok ré-

gi füveskönyv, mely bizonyos összevisszaságban a mérges és méregmentes füveket felsorolja, a legértékesebb anyagát szolgáltatja a sokszor kigúnyolt növényi gyógyszereknek. Napjainkban moderné lett természetes gyógyeljárásoknak nélkülözhetetlen segédeszközei ezek a könyvek, de a tudós orvosi társadalomnak is megbecsült orvoslási anyaga.

III./I. Az arab országokban leggyakrabban használt gyógynövények

Cuminum cyminum

A Földközi tenger környékén termő, ernyős virágzatu növény. Nagyon sok betegségre használják a népgyógyászatban. A száritott, megőrölt mag, emésztést elősegitő, puffadásgátló, görcsoldó, izzadást elősegitő. Régen sexuális problémákra mézzel, paprikával keverve használták./18/

Elettaria cardamomum

Dél-Ázsiában terem. Illóolaj tartalma 2-8%. Az illóolaj fő komponense terpineol, limonin, és 50% cineol. Kámfort is tartalmaz.

Az asztmás rohamot csökkenti, köhögés csillapitó, szélhajtó, hányinger csillapitó.

A szivmüködést szabályozza. Nemi vágyat erősiti.

Görcsoldó, idegnyugtató, a menstruációs ciklust segiti. A drog szopogatása megszünteti a kellemetlen leheletet. /16;18/

Lawsonia inermis

Egyiptomban, Szudánban terem. Ez a henna, régi nevén alkörmös.

Alkanin tartalma 5-6%, naftakinon származékot is tartalmaz.

Hajfestésre használják már a fáraok idejében is. Az egyiptomiak a mumifikálásnál használták gombaölő tulajdonsága miatt. Bizonyitották, hogy a rák bizonyos fajtáira hat. /pl. sarcoma/ Vérzéscsillapitó K vitamin tartalma miatt. Fejfájás csillapitó, vérnyomáscsökkentő, sziverősitő, bélgyulladás ellen kiváló. /1;44;14/

Citrullus colocynthis

Irakban, Sziriában, Egyiptomban található.

Colocynthin tartalma 0,6-2% . Termése hashajtó, szélhajtó hatásu, emésztés elősegitő. Epét és májat gyógyitja. A termés magjának olaját lepra ellen használják, Bőrgyulladás és reuma ellen is hatásos. /1;18 ;14/

/Camomille odorante/ Chamaemelum

Irakban, Sziriában, Egyiptomban /Közel-Keleten/ Chamaemelum néven ismert.

Virágzata apritás után börgyulladás, Seborrhoica ellen, csontrák, körömgyulladás esetében hasznos.

A gyógynövényfőzet gőzeinek inhalálása a torok, orr nyálkahártya, fül gyulladásánál segit a betegen. A köhögést is csökkenti. Teája oldja a gyomor-, bél görcsöket. Hólyaghurut, a vese gyulladásos betegségeinél jól alkalmazható. Szülés után segiti a méh összehuzódását./18/

Calendula officinalis

A Földközi tenger környékéről származik. Keserüanyagot, flavonoidot, fitosterolt tartalmaz. Izzadást elősegitő gyógynövény, tágitja a vénás ereket, a menstruációban segit.

Elsősorban a börgyógyászatban használják pl. Seborrheás elváltozásoknál. Jelentős a feszültség oldó hatása is. Berepedezett bőr kezelésére kiválló.

Vérszegénység csökkentésére, férfiaknál sexuális problémák javitására, gyógyitja a méh-, gyomor-, mell rákot is.

Emésztőrendszer görcse, epe, epevezeték gyulladása ellen. /2;16;18/

Arctium majus

Nagy mennyiségben Libanonban, Syriában, Irakban található és használatos.

A hajhagymákat erősiti. Seborrheás bőr kezelésére használják. Gyökere méregteleniti a szervezetet.

Szájüreg és foginy gyulladás ellen is alkalmazzák. Izületi fájdalmat is csillapit. Nemi betegségeket is gyógyit. Vértisztitó hatásu./18/

Galeopsis sejetum

10-30 cm magas, szára négyszögletes, enyhén szőrös, levele tojásdad, csipkézett, a levelek egymással szemben helyezkednek el. Virága sárga. Homokos talajon terem.

A drog saponint tartalmaz.

Köptető, asztma elleni szer. Gyógyitja a torokgyulladást. Emulsioja a fekélyes sebek gyógyirja./2;18;41/

Gnaphalium arenarium

5-30 cm magas gyapotfajta. Virágzata szölöfürt szerü.

Virágzatából készült emulsio epe és májmüködést elősegitő, gyomor és hasnyálmirigy erősitő, hólyaghurutra, vizelethajtónak alkalmazzák.

Ajánlott használata, 1 evőkanál drogból 1 csésze teát naponta kétszer. /2;18;41/

Humulus lupulus

Idegesség és álmatlanság ellen. Szivritmus zava-

rokat rendezi. Növeli a sexuális aktivitást. Gyomor, bélrendszeri panaszoknál használják. Keserüanyag tartalma miatt étvágyjavitó./2;1;18/

III/II. A kuruzslásban és a babonák alapján használatos növények

Allium cepa

A lányok, hogy mellük legyen nagy, sok hagymát esznek, vagy mellüket vele dörzsölik.

Allium sativum

A legkülönbözőbb célokra és a legkülönbözőbb módon nyer alkalmazást a fokhagyma. Babonás népi szokásokban leggyakrabban a "gonosz" vagy "rossz" szellem távoltartása, a boszorkány hatalmának megtörése vagy ellensulyozása a cél. De alkalmazást nyer babonás gyógyitási eljárásoknál és időjoslásnál.

Crocus sativus

A sáfrány mellfájás, hányás, fájdalom enyhitésére használatos. Erősitő, viditó. Havi és szülés utáni tisztulást elősegitő. Szembajra, sárgaságra, vérzés csillapitására.

Aki sáfrány levébe mártott ruhát tesz a szive fölé, titkos szeretőjével álmodik.

Cucurbita pepe

A tököt fekete hólyag, vérfolyás, tüdőgyulladás, torokgyulladás ellen használják.

Kopasz lesz a születendő gyermek, ha anyja tököt lop. Gyermek fürdőjébe tegyük, hogy jó sora legyen. Vizbefultat tökhéjra erősitett gyertyával keresik.

Myosurus minimus

Hasmenés, torokfályás, vérfolyás gyógyitója.

Aki Egérfarkfüvet hord magánál, abban fegyver nem tehet kárt.

Ononis spinosa

Vizelethajtó, vérzés inditó, vesekő hajtó, fogfájás csillapitó, szerelemre gerjesztő hatásu.

Szemverés, rontás megszüntetésére füstölnek vele.

A disszertáció összefoglalása

1./ A népgyógyászatnak sok összetevője van, amelyek mind a gyógyítást, mind a gyógyulást nagyban befolyásololhatják. A lehetséges befolyásoló tényezőket kutattam és foglaltam össze a népi orvoslás gyűjtött anyagának osztályozásában.

2./ A primitiv népgyógyászat a betegségek okát önmagán kivül kereste, a betegségek kezelési módja a jól bevált hagyományok, a szent totemek és szigorú tabuk betartásában nyilvánult meg. A vallás, a gyógyászat és a mágia teljesen egybefonódott. Gyakran az ésszerű eljárásokat is a mágiába vetett hit sugallta. Leletek bizonyítják, hogy a tényleges gyógyító szakértelem magas fokon állt /pl. a " lékelésnek" nevezett koponyaoperáció, vagy a múmiák bebalzsamozása /.

3./ Az írott emlékek segítségével az Egyiptomi gyógyászatról már sokkal átfogóbb képet kaptunk. A leletek / pl. Edwin Smith Papyrus, Ebers Papyrus, Ayurveda, a babiloni orvosi leírások /, melyeket már i.e. 3000-ből is találtak, varázsformulák mellett már orvosi megfigyeléseket, értekezéseket, recepteket, gyógynövény hatóanyagokat is leirnak.

/ A babilónok például összeállítottak egy szabály-

zatot, amely részletesen meghatározta a gyógyitás módját. /

4./ Az orvosok és papok egyre nagyobb szerepet kaptak a közéletben. Az addigi mágia és miszticizmus a szigoru vallási dogmákban testesültek meg. Az egyiptomi és babilóniai orvosoknak bár még igen homályosan és gyakran bizonytalanul, de már voltak elképzeléseik az ember testi felépítéséről.

5./ A tudatnak döntő szerepe van a gyógyulásban. Gyakran a betegen nem is a gyógyító szer, hanem a beteg szivós akarata / patient compliance /és együttmüködése, a gyógyító ember szavai, a hang és a mozdulatok lejtése segített. A " civilizáció "-nak majdnem sikerült ezt a fontos pszihológiai hatást elfelejtenie, erre utalnak a " XX. századi betegségek ", amelyekre gyakran nem találnak szervi okot / vegetatív disztónia /.

6./ Fontos lépés volt az orvoslás fejlődésében, hogy a beteg testi reagálásában mutatkozó változásokat figyelembe vették. A babilóni orvosok értékelték egymás tudását és konziliumokat is tartottak.

7./ Nagyon fontos a gyógyászatban a környezet jelentőségének felismerése a betegségek kialakulásánál. Ezt a tényezőt nem csak Hippokratész, hanem El Rázi, a X. sz.-i arab birodalomban, szintén figyelembe

vette, pl. a kórházak helyének kiválasztásakor, Avencina nagy müvében a Kánon Medicine-ben külön kiemelte a környezet, éghajlat, vízellátás összefüggését a betegségekkel.

8./ A környezet a ragályos betegségek kialakulásánál is fontos. Főleg a nagyvárosok problémája a baktériumok okozta betegségek gyors terjedése. Nem csak a görögöknél, de a középkor új ipari betegségeinél is szerepet játszott. A VII.-XIV. századig Angliában mintegy 50 járvány súlytott. Jenner a járványos betegségek megfékezésében döntő kisérleteket végzett el.

9./ Az immunizálás és védőoltás előfutára volt a római orvosok elmélete, miszerint a mérgek növekvő adagolásával a szervezet védetté válik az adott méreggel szemben. A mesterséges immunizálás módszerét csak a XIX.században dolgozta ki Pasteur, Louis, az erjedés terén végzett kutatásai vezették a bakteriológiához.

lo./ A középkorban a keresztény vallás megerősítette a régebbi felfogást, hogy a betegség büntetés, igy elvágta a kapcsolatát a haladó tudományos gondolatokkal. / Augutinus: " Minden betegség a démonoktól ered. " / Ennek ellenére a IX. század kezdetén Nyugat-Európában a szerzetesrendi kolostorokban beteg-

házak épültek, ezekből fejlődtek ki a mai korházak. A X. században az Arab birodalom mohamedán városaiban volt korház. Bagdadban 60 korházat létesítettek. / Első gyógyszertár Bagdadban i. 765-ben. /

11./ A XX, században a figyelem középpontjába a népgyógyászat és az orvosi therápia együttélésének kutatása került. Nemcsak belső igények késztettek erre, hanem külső kényszer is. / Környezetszennyezés, elidegenedés, manipuláltság, kemizálódás, stb./. A természet legyőzése helyébe lép a környezetvédelem, természetesebb életforma kialakitása, és a természetes gyógymodók. / Természetgyógyászat, jóga, akupunktura /.

12./ A Nemzetközi Gyógyszerészeti Szövetség / FIP / már évekkel ezelött feladatának tekintette és célul tűzte ki, hogy tanulmányozza a gyógyszerészeti szolgálat helyzetét a világ különböző körzeteiben, és különösen kiemelten a harmadik világban. Nehezíti az adatok gyűjtését, még inkább összehasonlítását maga az a tény, hogy a " harmadik világ " fogalma nagyon is különböző társadalmi-gazdasági szintű országokat foglal össze. Némelyik ide sorolt ország tisztán anyagi szempontból gazdag, és jelentős összegeket fordit az egészségügy fejlesztésére./12/

IRODALOMJEGYZÉK

1. Dr. Abu Zaid Naser: Med. Plant 8-14, 255, 260, 392, 397, 428, 436, 463 / Libanon 1986./

2. Dr. Amin Ruwaiha: Treantment With med. Plant 10, 64-66, 96, 111-112, 152-153, 202, 360-361 /Libanon 1981./

3. Dr. Georges Roux: Old Iraq 490-493 /London 1963/

4. Dr. K. Alsamarei: A concise History of Arabic Medicine 61-62, 66,260, 304, 351, 355, 374, 382 -383 /Bagdad 1985./

5. Dr. Abed Hussein: Treatment with med. plant 9, 11-13, 54, 61 /Bagdad 1989/

6. Dr. D.S.Garvis: Folcklor Medicine 14, 28, 108 / Libanon 1974./

7. Dr. Philip L.:
Dr. Richard A.: The chronic Pain Patient 132, 135 / Houston 1989./

8. Dr. Mosis der Hagopian: Public helth in Iraq the first Half Centry 140 /Bagdad 1981./

9. Dr. Adward G. Brawn: Arab Medicine 17-18, 49,58, 85 /Bagdad 1921/

10. Zwemer: Arabia the Cradle of islam 280

11. Dr. Zalai Károly: 750 éves a gyógyszerészi hivatás európában. 35. 423-425 /Budapest 1991/

12. Dr. K.Zalai: Pharmacy in the third world 25. 424-425 /Budapest 1981./

13. Dr.David Frawley: and Vasant Lad: The Yoga of Herbs 11, 19 /New Mexico 1981./

14. Verzáné,dr. Petri Gizella: Farmakognozia 13-14, 139, /Medicina 1982./

15. Dr. Franz Wagner: Reflexzonen Massage für jeden 12-13, /München 1987./

16. Dr.Petri Gizella, Dr.Nyirediné, Dr. Nyiredi Szabolcs, Dr. Mikita Klára: Gyógynövények korszerü terápiás alkalmazása. 74-75 /Medicina 1989/

17. Meir Schneider: Self-Healing 167-168 /1987 /

18. Faisel Kens: Med. Plant 282, 80, 10, 236 /Tunizia 1987./

19. Oláh Andor: "Fübe - fába az orvosság"/Szeged/

20. Ahmed: Med.Sci.Fac. /Cairó unv. Egyptom, 1944.

21. Alexis, Carrel: Medicine Officielle et medicines hérétiques 175, 135 /Paris/

22. Darwish: planta Medica 26, 293 /Cairó,1974./

23. Antall József-Szebellédy Géza: Képek a gyógyitás multjából 27, 39 /Corvina, 1973./

24. Avicenna: Canon Medicine 5-6, 10-12, 20-21, 65, 83, 145 /Bagdad, 1981./

25. Zhou Yong, Dr. Eöry Ajándok, Orosz Miklós:Kong Jin Qi Gong Kinai gyógytorna 5, 7 / 1990./

26. Dr. Sándor Róbert: Furcsaságok az orvoslás világából 30-31, 62, 187 /Medicina, 1968./

27. Schweter Hadi Masafret: Gesund in die Zukunft Trema Eigenverlag /1975./

28. Dr. S.Leff-Vera Leff: From witchcraft to world health 15-17, 25-26, 120 /London,1957./

29. Faller J.: Növényeink a népies gyógyászatban, kuruzslásban és babonában 7-8, 20, /Debrecen,1943./

30. Saber,A. and Balbaa S.: pharm. Soc. Egyptom 1956.

31. Laner Antal: Dissertatio de Acupunctura 90-92 /1830./

32. Benjamin Farrington: Science in antiquity 76, /Oxford University 1947/

33. Iskander: A Cataloge of Arabic Manuscripts on Medicine and science 37, 55 /wellcom Intitute, 1967./

34. R. C. Thompson:"Assyrian prescriptions for diseases of the urine...." Babyloniaca, XIV/1934./ P.124.

35. R. C. Thompson: "Assyrian prescriptions for diseases of the chest and lungs", RA, XXXI /1934/ P.23.

36. Dr. Debrecen László: Akupunktura a gyógyitásban 13, 123-126 /Medicina 1989/

37. Kamal Hasan: Encyclopedia of Islamic Medicine /Cairo, 1975./

38. Dr. Lányi Péter: Vigyázat frontbetörés 71-72 /Medicina, 1990./

39. R. Labat, Traite Akkadien de Diagnostics et Pronostics Medicaux, 3 /Leiden, 1951./

40. F. Kucher, Beitrage zur Kentniss der Assyrich-Babylonis-chen Medizin, Leipzig, 1904, P. 60.

41. Varró Aladár Béla /gyógyszerész/: Gyógynövények gyógyhatásai 9-10, /Kaposvár, 1991./

42. levey, M.: Substitute Drugs in Early Arabic Medicine, /Stutgard,1971./

43. Carrison: Introd. Hist. Medic. 1929. P.106.

44. Karawya,M. et al /1969/: Lloydia 32, 76

45. Sellő Tiborné: Civilizáció, egészség, betegség
37-40 /Koz. 1966./

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Mindenekelött köszönet illeti

PROF. ZALAI KÁROLY KANDIDÁTUST a SOTE Gyógyszerügyi Szervezési Intézet igazgatóját, a disszertáció kidolgozásának lehetőségéért, munkám során nyújtott szakmai támogatásáért, az összeállításra vonatkozó folyamatos segítségéért, hasznos tanácsaiért.

Tisztelettel

Shihab Ahmed Hamza

Shihab Ahmed Hamza